

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav Dálného východu

Magisterská diplomová práce

Japonská větná doplnění

Autor: Monika Celbová

Vedoucí práce: Prof. Zdenka Švarcová

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla všechnu použitou literaturu a prameny.

Datum:

Podpis:

Obsah

Úvod	4-5
1. Sémantický přístup k obsahovým propozicím	6-12
2. Obsahové propozice v japonštině	13-26
3. Obsahové propozice v pozici obligatorního doplnění jmen	27-29
4. Presupoziční predikáty	30-44
5. Nepresupoziční predikáty	45-56
6. Futuritivní predikáty	57-62
7. Predikátové doplnění s komplementizérem to	63-66
8. Přímá a nepřímá řeč	67-69
9. Predikátové doplnění s komplementizérem jó ni	70-72
Závěr	73-74
Použitá literatura	75-76

Úvod

Tématem této práce je obecně řečeno japonská syntax, konkrétně pak syntax vedlejších vět označovaných v moderní lingvistice zpravidla jako obsahové propozice nebo jako větná doplnění. Termíny jsou různé, ale jev, který se jimi označuje, je stále týž. V každém jazyce existují slova, která lze smysluplně vyslovit jen spolu s nějakou další, doplňující informací. *Narídil... Co a komu? Zaslchl... Co? Zpráva... O čem?* Tato informace může být vyjádřena prostým slovem, ale velmi často je k jejímu vyjádření zapotřebí celé věty. Vzniká pak problém, jak tuto větu spojit s řídicím členem, který doplňuje. Z hlediska nerodilých mluvčích a studentů japonštiny se prakticky vzato jedná o problém volby správné japonské partikule, protože partikulí, kterých se v těchto syntaktických konstrukcích používá, je hned několik. Za určitých okolností to může být partikule **to**, za jiných partikule **jó ni**, za jiných **koto** atd. Jsou nějaká pravidla, jimiž se řídí používání, či odborně řečeno distribuce, těchto partikulí? Jaká jsou to pravidla? Tato převážně praktická otázka byla důvodem sepsání této diplomové práce. Jejím cílem je dát na tuto otázku pokud možno jednoznačnou odpověď a tam, kde taková odpověď neexistuje nebo mi alespoň není známa, ukázat možnosti a přístupy, s nimiž jsem se setkala v odborné literatuře.

Vycházela jsem především z prací, které v tomto oboru jazykovědného zkoumání patří k všeobecně uznávaným, a ovšem z těch, které mi byly dostupné. Autorem zásadní studie o syntaxi japonských obsahových propozic, kterou budu ve své práci ještě vícekrát zmiňovat, je Minoru Nakau, jenž působil od konce šedesátých let ve Spojených státech ve známém lingvistickém centru Massachusetts Institute of Technology, spojeném se jménem Noama Chomského. Přístup, který se v tomto prostředí rozvíjel a který se označuje jako generativní či transformačně-generativní gramatika, je v té či oné míře společný všem lingvistům, na které se v této práci odvolávám. To platí nejen pro Minoru Nakaua, ale též pro jeho současníky Susumu Kunoa a Lewise S. Josephse. Zejména o práci posledně jmenovaného jsem se při studiu i pojednání tématu japonských obsahových propozic opírala nejvíce. Studie Lewise S. Josephse představuje zajímavý systematický pokus o sémantickou interpretaci japonských partikulí používaných v konstrukcích větných doplnění, jehož cílem bylo nalezení jednoznačných sémantických pravidel, podle kterých se používání těchto partikulí řídí. Tento pokus měl značný ohlas, ale dočkal se i určité kritiky, zejména ze strany mladší generace

japonských lingvistů, jako je Reiko Itani ad. Některé body této kritiky jsem zohlednila i ve své práci.

Její postup je následující. V první kapitole jsem se pokusila objasnit základní termíny, s nimiž se při studiu japonské syntaxe a obzvláště pak obsahových propozic pracuje, jako je právě pojem obsahové propozice, obligatorního a fakultativního doplnění, a ukázat jejich použití na konkrétních příkladech. Ve druhé kapitole se zabývám obecně japonským komplementačním systémem a vycházím při tom ze základního rozlišení, které ve své práci provedl Minoru Nakau, na systém jmenného a slovesného doplnění. V rámci první a druhé kapitoly se rovněž snažím přiblížit základní postoje k danému tématu a případně i jejich kritiku. Počínaje třetí kapitolou se již věnuji konkrétním oblastem japonského komplementačního systému. Držím se i zde, alespoň pokud je to možné, základního rozdělení na jmenné (nominální) a slovesné (predikátové) doplnění. Ve třetí kapitole je tématem doplnění v plnovýznamových jmenných frázích, kde se používá partikule **to iú**. Čtvrtá kapitola pojednává o presupozičních, resp. faktivních a nefaktivních predikátech, které ale z velké části vytvářejí rovněž konstrukce s nominálním, resp. nominalizovaným doplněním pomocí výrazů **koto** a **no**; kromě nich ovšem také vytvářejí konstrukce s predikátovým doplněním zapojeným pomocí partikule **to**. Pátá kapitola se věnuje nepresupozičním predikátům a šestá jejich zvláštnímu typu, predikátům futuritivním, u nichž se rovněž používají nominalizovaná doplnění. Tím se výklad nominálního doplnění uzavírá a počínaje sedmou kapitolou přecházím k problematice doplnění predikátového. Na obsahové propozice s partikulí **to**, které představují první hlavní typ predikátového doplnění, jsem narazila již při výkladu doplnění presupozičních sloves, v sedmé kapitole se jim však věnuji znovu a probírám i jiné příklady, v nichž se vedlejší věty tohoto typu vyskytují. Zvláštním případem jsou propozice ve formě přímé a nepřímého řeči, které probírám zvlášť, v kapitole osmé. Zmiňuji se zde rovněž stručně o syntaxi nepřímých otázek. Poslední, devátá kapitola je věnována predikátovému doplnění s partikulí **jó ni**, což je látka, která se opět částečně prolíná s tím, co již bylo řečeno v kapitole o futuritivních predikátech. Následuje závěr.

1. Sémantický přístup k obsahovým propozicím

Ve starších gramatikách bývá látka, kterou shrnujeme pod titulem „obsahové propozice“, pojednávána obvykle pod několika různými hlavičkami – jako vedlejší věty předmětné, jako vedlejší věty účelové, jako přímá a nepřímá řeč, jako nepřímé otázky či rozkazy aj. Přes svou různost mají všechny tyto větné členy společné přinejmenším dva rysy, a sice že závisejí na vyšším, řídicím větném členu, jímž je buď sloveso, anebo jméno; a že spolu se svým nadřazeným větným členem tvoří nerozlučný významový celek. I když je totiž například vedlejší věta předmětná ...*že to bude snazší* větným členem závislým na řídicím predikátu *Myslela si...*, je jasné, že by bez ní tento řídicí predikát nedával ucelený smysl. Jako transitivní sloveso je *myslet si* nezbytně vztaženo ke svému předmětu, a pokud tento předmět není uveden, zůstává predikát neúplný: *Myslela si...* Uvedená vedlejší věta je proto ve vztahu ke svému nadřazenému predikátu členem nejen závislým, ale také nepostradatelným.

S ohledem na svou podřízenou roli bývají tyto větné členy v novějších gramatikách nazývány doplnění (*complement*), s ohledem na své významové spojení s nadřazenou jednotkou jako doplnění obligatorní (*argument*). Liší se tak od jiného typu doplnění, fakultativního (*adjunct*), které sice stejně jako předchozí také závisí na nějakém řídicím větném členu, ale není nezbytné pro jeho významovou úplnost. Vezmeme-li jako příklad *Ještě nedávno si myslela, že to bude snazší*, pak na rozdíl od vedlejší věty představuje příslovečné určení času *ještě nedávno* pouze fakultativní doplnění predikátu *myslela si*. Lze tvrdit, že i fakultativní doplnění musí být předznamenáno v sémantice řídicího slovesa, protože kdyby nebylo, mohli bychom například říci *Ještě nedávno si bude myslet...* To ovšem nic nemění na skutečnosti, že i bez tohoto časového určení dává sloveso ve spojení s vedlejší větou ucelený smysl, což by naopak neplatilo, pokud bychom vedlejší větu vypustili a řekli pouze *Ještě nedávno si myslela*.

Rozlišení obligatorního a fakultativního doplnění je pro nás klíčové, neboť všechny obsahové propozice lze charakterizovat jako obligatorní doplnění některého řídicího větného členu, buď jmenného, anebo slovesného.

S pojmem doplnění se pracovalo běžně i ve starších gramatikách. Základní struktura věty byla chápána jako syntaktický celek sestávající z podmětu, přísudku a doplnění (*Subject—Predicate—Complement*), přičemž doplnění se dále klasifikovalo podle známých

školních kategorií na přímé a nepřímé předměty, příslovečná určení či doplňky. Představa, že v syntaktické výstavbě věty či souvětí hrají významnou roli závislé členy plnící roli predikátových či jmenných doplnění, nepatří k objevům posledních desetiletí. Přesto lze tvrdit, že v mladších gramatických školách je pojem doplnění definován podstatně novým způsobem a v kontextu nových lingvistických teorií. V této práci bude řeč zejména o teorii generativní, protože počínaje sedmdesátými léty minulého století se právě generativní gramatika stala jedním z nejplodnějších přístupů k japonské syntaxi, a tedy i k japonským obsahovým propozicím.

Hlavní otázkou při výkladu japonských obsahových propozic byla distribuce komplementačních (*complementizer*) a nominalizačních (*nominalizer*) partikulí jako *koto*, *no*, *to* ad. Pravidla určující jejich používání zůstávala v rámci dřívějšího přístupu z velké části neobjasněná a často byla považována za zcela idiosynkratická. Jejich distribuce podle tohoto názoru nepodléhala žádným logickým pravidlům. Cizojazyčným studentům japonštiny tedy prakticky nezbývalo než se naučit typické příklady, kdy se určitá partikule používá, a smířit se s tím, že na otázku, proč se v daném případě tato partikule používá, neexistuje a ani nemůže existovat žádná odpověď. Je pravda, že vyčerpávající odpovědi na otázky, které si při studiu japonských obsahových propozic klademe, nepodává ani gramatika vycházející z generativních, resp. transformačních teorií. Přichází nicméně s metodou, která umožňuje odhalovat za zdánlivou idiosynkrazí distribučních pravidel srozumitelné důvody, na jejichž základě lze pochopit, proč se v některých typech souvětí používá tato a v jiných zase jiná nominalizační či komplementační partikule.

Tato metoda je založena na principu sémantické kompatibility, který vyžaduje významovou souhru řídicího predikátu, obsahové propozice a partikule a který stojí na předpokladu, že jednotlivé nominalizační a komplementační partikule mají vlastní specifický význam. Ve starších mluvnicích jim byl tento specifický význam upírán a byly obvykle považovány za jednotky ze sémantického hlediska víceméně neutrální. Spíše nežli o vlastním významu partikulí je však na místě mluvit o jejich obecné sémantické implikaci, která musí být v souladu se sémantickou implikací řídicího predikátu nebo s míněním mluvčího. Tato obecná sémantická implikace pak podle předpokladu generativní teorie zodpovídá za to, že v určitých významových kontextech lze použít jen určitou nominalizační nebo komplementační partikuli. Tak například partikule *to*, která – krom jiného – slouží jako spojka uvozující přímou nebo nepřímou řeč, nese příznak zprostředkované a nezaručené informace. Obsahová propozice připojená k řídicímu predikátu pomocí této partikule je vlivem její sémantické implikace prezentována jako cizí mínění, za které mluvčí nemůže ručit a o jehož

pravdivostní hodnotě lze mít pochybnosti, a s touto významovou implikací pak musí být samozřejmě v souladu i řídicí predikát. Zatímco v překladu české věty *Domnívala se, že bratr přišel o něco dříve* bychom partikuli *to* použít mohli, ve větě *Vzpomněl si, že přišla až po něm* nikoli, neboť vzpomenout si lze jen na to, co se skutečně stalo. V překladu první věty bychom naopak pomocí partikule *to* mohli dobře vyjádřit, že její bratr mohl přijít i jindy, než se domnívala, a že tudíž doba jeho příchodu pro nás jako mluvčí zůstává garantovaná cizím míněním, za které my sami ručit nemůžeme.

Z principu sémantické kompatibility tedy generativní gramatika nevychází pouze při zkoumání sémantických implikací jednotlivých partikulí používaných při konstrukci souvětí s obsahovými propozicemi, ale rovněž při zkoumání sémantických vlastností obou zbývajících komponent, tj. jak řídicího, tak závislého členu, přičemž v mnoha případech musí brát v potaz i postoj a mínění mluvčího. Z uvedených příkladů je zřejmé, že pro pochopení distribuce určité partikule nemusí být, a v daném případě také skutečně není, směrodatný syntaktický typ „vedlejší věta předmětná“, nýbrž sémantický typ řídicího slovesa a jemu odpovídající sémantická specifikace partikule a u první věty také postoj mluvčího. Slovesa vzpomínání a mínění se sice mohou společně klasifikovat jako slovesa transitivní a jejich doplnění jako vedlejší věta předmětná, ale z hlediska sémantické typologie se od sebe přesto podstatně liší, protože zatímco první implikují faktickou platnost svého předmětu, druhé ji nechávají takřkajíc v uvozovkách.

Do stejné sémantické kategorie navíc může patřit nejen sloveso, ale i jméno; významovou implikaci nezaručeného faktu může mít jedno i druhé. *Doslechl se, že vlna už zasáhla pobřeží a pověst o tom, že vlna už zasáhla pobřeží* vychází z hlediska sémantické implikace obou řídicích členů nastejno. V obou případech kvalifikuje obsahovou propozici jako nezaručenou informaci, bez ohledu na to, že v prvním případě se jedná o predikátový, ve druhém o nominální komplement.

Jedna a táž obsahová propozice může být tedy zapojena jak do slovesné, tak do jmenné fráze, v terminologii generativní gramatiky označované zkratkou NP (*noun phrase*) a VP (*verb phrase*). V tomto smyslu mluvíme na jedné straně o predikátovém, na druhé straně o nominálním doplnění. Samo toto doplnění, tj. sama tato obsahová propozice, může mít různý, přesněji řečeno dvojí charakter. Podobně jako ve výše uvedených českých příkladech může mít charakter vedlejší věty (*embedded sentence*); tak je tomu například v konstrukcích s partikulí *to*. Velmi často však mívá charakter tzv. nominalizované větné fráze, podobně jako je tomu například v některých anglických konstrukcích (*She saw him passing by.*). Komplementační partikule má v takovém případě současně nominalizační funkci

(*nominalizer*, nebo též *abstract sentential nominalizer*). Oba typy obsahových propozic, nominalizované (*S koto*) a nenominalizované (*S to*), ukazuje následující dvojice příkladů (1) a (2).

Příklad 1

□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Mičiko wa Taró ga bakana koto wo nageita.

Michiko lamented the fact that Taro was stupid.

Mičiko si stěžovala (na fakt), že Taró je hloupý.

Příklad 2

□□□□□□□□□□□□□□□□

Mičiko wa Taró ga baka da to nageita.

Michiko lamented that Taro was stupid.

Mičiko si stěžovala, že je Taró hloupý.

Spolu s rozdílem nominalizované a nenominalizované obsahové propozice můžeme na příkladu obou vět sledovat i rozdílnou distribuci komplementačních partikulí: v první *koto*, ve druhé *to*. Použití odlišné partikule v první a ve druhé větě lze objasnit opět nejlépe pomocí principu sémantické kompatibility. V první větě je použita jmenná fráze zapojená do základního větného rámce pomocí nominalizační partikule *koto* plus pádové partikule *wo*, která definuje celou obsahovou propozici jako přímý předmět řídicího slovesa *nageita*. Partikule *koto* má ve spojení s faktivními predikáty, mezi něž sloveso *nageita* patří, odlišnou sémantickou implikaci než partikule *to*. Použitím partikule *koto* dává japonský mluvčí najevo, že bere mínění Mičiko víceméně za vlastní, a naznačuje tak, že i on sám již měl či stále ještě má s Taróem co do činění. Pokud naopak použije partikuli *to*, kterou vidíme ve druhé větě, prozrazuje mluvčí jistý odstup od mínění Mičiko, které prezentuje jen jako cizí, a nikoli svoje vlastní mínění. Všemi těmito významovými implikacemi se budeme na následujících stránkách zabývat podrobněji a pokud možno na příkladech, kde je lze dobře sledovat. Již nyní však vidíme, že princip sémantické kompatibility nerozhoduje pouze o použití té či oné partikule, ale že může současně ovlivňovat i syntaktickou stavbu celé věty, resp. souvětí, čehož dokladem jsou právě nominalizované obsahové propozice s partikulí *koto*.

Týž princip však můžeme vysledovat i v mnoha dalších gramatických jevech. Jedním z nich je i výše uvedená negramatická výpověď *Ještě nedávno si bude myslet...* V generativní gramatice se často mluví o restrikcích, tedy o omezeních, která s sebou určitý nadřazený

větný prvek (*head*) nese. Predikát v budoucím čase například obvykle nepřipouští příslovečné určení času minulého; smysluplná jsou jen časová určení budoucnosti (*již brzy*) anebo do budoucna trávající přítomnosti (*stále ještě*). Podobných restrikcí bychom mohli objevit celou řadu, ale vzhledem k tomu, že nás v této práci zajímají především obsahové propozice, budeme sledovat jen restriktce závazné pro obsahové propozice. K nim patří zejména restriktce v užití slovesného času a způsobu, které pro nás jako pro nerodilé mluvčí nemusí být zdaleka tak samozřejmé a snadné jako volba správného příslovečného určení. V japonštině ovšem existují i konstrukce s obsahovými propozicemi, ve kterých žádná implicitní restriktce slovesného času či způsobu neplatí – takového rázu jsou vesměs všechny konstrukce s faktivním řídicím predikátem. Stěžovat si tak můžeme nejen na to, že Taró dělá hlouposti, ale i na to, že v minulosti něco nepatřičného řekl, a dokonce i na to, že podobným nepatřičnostem se nejspíš nevyhneme ani v budoucnu. Jak lze vidět na příkladě těchto českých vět, existují tyto konstrukce nejen v japonštině. Existují například i v jazycích, jako je angličtina, ve kterých na rozdíl od češtiny platí zvláštní pravidla pro vyjadřování všech těchto tzv. relativních časů (současnost, předchůdnost, následnost), shrnovaná obvykle pod názvem „sousednost časová“. Vyjadřování relativních časů v japonštině se proto nemůžeme vyhnout ani v této práci.

V konstrukcích s obsahovou propozicí se však do vzájemného vztahu dostávají nejen dva predikáty, tj. řídicí predikát (*matrix predicate*) a predikát argumentu, ale i jména na pozici podmětu a předmětu. Příkladem mohou být dvě následující české věty: *Ředitel přikázal, aby si Petra vzala týden dovolené* a oproti tomu *Ředitel Petře přikázal, aby si vzala týden dovolené*. Řídicí sloveso *přikázal* patří mezi tzv. nepresupoziční slovesa, která se od sloves presupozičních (např. *stěžovala si, domnívala se, věřila* atd.) liší tím, že nevyjadřují žádné mínění či názor. Liší se od nich však také tím, že jejich předmět, přímý nebo nepřímý, bývá velmi často totožný s podmětem obsahové propozice. Podobná situace může nastat i v konstrukcích s presupozičními predikáty (*Věřila jsem jim, že přijdou*), ale právě tak dobře také nastat nemusí: presupoziční predikáty nevyžadují totožnost svého předmětu a podmětu obsahové propozice. Nepresupoziční sloveso *přikázat* je spíše výjimečné, protože vedle typické vazby *ředitel Petře přikázal, aby si vzala...* umožňuje i alternativní způsob vyjádření *ředitel přikázal, aby si Petra vzala...* Zatímco v první větě je nepřímý předmět řídicího predikátu totožný s podmětem obsahové propozice, v druhé větě tomu tak není. Tato druhá věta také nemusí znamenat přesně totéž co věta první. Oslabuje představu přímého kontaktu mezi nadřízeným a jeho podřízenou a připouští interpretaci, že svůj příkaz mohl ředitel Petře například pouze vzkázat.

Srovnáním obou vět si nicméně můžeme připomenout jedno charakteristické pravidlo, se kterým se v konstrukcích s obsahovými propozicemi setkáváme, a sice pravidlo vynechaného podmětu (*NP-Subject Deletion*): je-li předmět řídicího predikátu totožný s podmětem obsahové propozice, bude tento podmět v povrchové struktuře věty vynechán. Toto pravidlo se v generativní gramatice označuje obvykle jako pravidlo transformační (*transformation rule*) a je chápáno v protikladu k tzv. základním pravidlům (*base rules*), která řídí tvorbu základní větné kostry. Věta (*sentence*) s netransitivním slovesem musí například vždy sestávat ze jmenné fráze (*noun phrase*) na pozici subjektu a ze slovesné fráze (*verb phrase*) na pozici predikátu a tato základní dvojice musí už sama o sobě být významově úplná, tzn. že se obejde bez další doplňující fráze (tj. bez argumentu). V učebnicích generativní gramatiky se tak často setkáme s následujícím zápisem: $S \rightarrow NP - VP$. Jak naznačuje sám název, od transformačních pravidel se ta základní liší tím, že jim už žádná další nepředcházejí, ony samy naopak předcházejí všem ostatním.

Jaké místo zaujímají v teorii generativní gramatiky obsahové propozice, o tom bude řeč ve druhé kapitole naší práce. Jejím cílem však nebude tolik samotná teorie jako spíše praktické využití gramatických přístupů na ní založených. Jak již bylo řečeno, badatelé vycházející z generativně-transformační teorie zamítli představu idiosynkratických pravidel a rozhodli se hledat způsob, jak nejen popsat, ale také zdůvodnit distribuci partikulí v japonských konstrukcích s obsahovými propozicemi. Svůj výklad založili na principu sémantické kompatibility. Tohoto metodického východiska se budeme držet i v naší práci. Pokusíme se v ní předložit základní typologii japonských konstrukcí s obsahovými propozicemi, založenou na výsledcích předchozích gramatických studií, a ukázat, jak sémantické implikace řídicích predikátů určují způsob zapojení doplňujícího argumentu. Pokusíme se také dále ukázat, že nejen volbu komplementační partikule, ale i zmíněné restriktce slovesného času či způsobu je nutno vyvozovat z principu sémantické kompatibility. Jak již bylo řečeno, součástí této problematiky je i relativita slovesných časů a v neposlední řadě i vyjadřování přímé a nepřímé řeči. Pro oboje platí v různých jazycích různá transformační pravidla. Budeme chtít vědět, jaká platí v současné japonštině. Kromě nich však existuje ještě další, zvláštní skupina transformačních pravidel, která, jak jsme mohli pozorovat na výše uvedeném příkladu, řídí vyjadřování souvztažných jmenných členů, zejména předmětu řídicího predikátu a podmětu obsahové propozice. Také těmto transformačním pravidlům budeme v rámci sémantické typologie japonských konstrukcí s obsahovými propozicemi věnovat pozornost.

Náš pracovní postup bude tedy následující. Po stručném uvedení do problematiky obsahových propozic v současné japonštině, již je věnována druhá kapitola, zaměříme pozornost na jednotlivé sémantické typy japonských řídicích predikátů a pokusíme se ukázat, 1. jaké komplementační partikule a s nimi související argumenty připouštějí, jaké nikoli a proč; 2. jakým restrikcím podléhají ve vztahu k těmto různým řídicím predikátům predikáty v obsahových propozicích a zda při tom případně podléhají nějakým transformačním pravidlům a jakým; 3. jaká transformační pravidla se uplatňují ve vyjadřování subjektu obsahové propozice, případně předmětu řídicího predikátu.

2. Obsahové propozice v japonštině

V předchozí kapitole této práce jsme definovali obsahové propozice jako obligatorní doplnění řídicího větného členu (*obligatory complement, argument*). Tím jsme je odlišili od jiných doplnění, která nejsou obligatorní (*facultative complement, adjunct*), tzn. že řídicí větný člen, ať už je to sloveso, nebo jméno, můžeme i bez nich chápat jako významově úplný.

Představa, že obsahová propozice může doplňovat nejen predikát, ale i jméno, není zcela samozřejmá. Rozdíl obligatorního a fakultativního doplnění, který se používá i mimo rámec transformativní gramatiky, ve školách stojících v tradici závislostní syntaxe, jako je škola Tesnièreova nebo v Německu rozvíjená teorie valenční gramatiky, byl původně vypracován právě na základě pozorování sémantických vlastností sloves. V tradici generativní gramatiky je pojem doplnění, a to vedle slovesného i doplnění jmenného, spojován se jménem Petera S. Rosenbauma, který ve své klíčové lingvistické práci zabývající se anglickou syntaxí¹ začal razit pojmy jako *verb phrase complement* a *noun phrase complement*. Rozlišení jmenného a slovesného komplementu od něho na konci šedesátých let převzal japonský lingvista Minoru Nakau, který v té době působil na půdě téhož centra, kde se generativní gramatika pěstovala, v Massachusetts Institute of Technology, a do značné míry na tomto rozlišení založil svůj výklad japonského komplementačního systému.

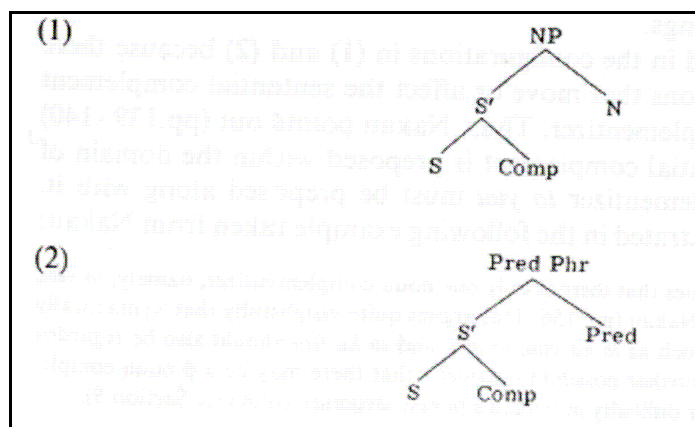
V knize, kterou vydal jako svou disertační práci v roce 1971,² charakterizuje Nakau komplementy jako jednoduché věty (*simplex phrases*) začleněné do jiných jednoduchých vět, které jsou jim nadřazené; komplementy jsou začleněné věty (*embedded sentences*). Vzhledem k interpretaci komplementu jako věty je zřejmé, že Nakau chápe komplement dvojznačně. V jednom smyslu odpovídá jakémukoliv doplnění, tj. větnému i nevětnému, v jiném, užším smyslu pouze doplnění větnému. Stejná dvojznačnost ostatně provází i pojem obsahové propozice. V širším smyslu nezahrnuje pojem komplementu pouze věty, ale podobně jako je tomu v jiných gramatikách (například v gramatice valenční), kde bývá naopak zavedenější termín obsahové propozice, pod něj spadají i nevětné, nepredikativní větné členy. Jeden a týž komplement, který má stejnou informační hodnotu, tak může být vyjádřen větným i nevětným

¹ ROSENBAUM, Petr S., *The grammar of English predicate complement constructions*, Cambridge Massachusetts: MIT Press, 1967.

² NAKAU, Minoru, *Sentential Complementation of Japanese*, Cambridge Massachusetts: MIT Press, 1971.

způsobem. Příkladem může být sdělení, v němž někdo upozorňuje na něčí příchod. Toto sdělení může mít dvě podoby. *Upozornil nás, že Petra přišla* anebo *Upozornil nás na Petřin příchod*. První doplnění má větnou podobu, druhé nikoliv. Nakau se ve své práci soustřeďuje na první typ komplementace (*že Petra přišla*), který někdy sám označuje jako *sentential complementation*, někdy ovšem pouze termínem *complementation* nebo *complement*.³ Podmínkou větné komplementace je to, zda tato větná doplnění mají sama o sobě stejné syntaktické vlastnosti jako hlavní věty. To jinými slovy znamená, že za větné doplnění a v tomto smyslu obsahovou propozici lze považovat jen takový syntaktický celek, který může stát samostatně jako úplná věta.⁴ Omezení na větnou komplementaci budeme respektovat i v této práci.

Jak již bylo řečeno, podle Nakaua se větná doplnění v japonštině dělí na dva základní druhy: na doplnění predikátová a doplnění jmenná. „Jmenná komplementace zahrnuje začlenění věty jakožto komplementu určitého jména, přičemž tento komplement podléhá bezprostřední dominanci jmenné fráze. Predikátová komplementace naopak zahrnuje začlenění věty jakožto komplementu určitého predikátu, přičemž tento komplement podléhá bezprostřední dominanci predikátové fráze.“⁵ Lewis S. Josephs tento rozdíl znázorňuje následujícím diagramem:⁶

Proč je rozlišení jmenného a predikátového doplnění, které Nakau v systému japonské komplementace objevil, tak důležité? Protože představuje určité elementární pravidlo, podle něhož se řídí distribuce komplementačních partikulí. Nakau nazývá tyto partikule ve své práci *complementisers* a Josephs je ve svém schématu označuje zkratkou *Comp*. Jak jsme se již

³ *Tamtěž*, s. 88.

⁴ *Tamtěž*, s. 89-90.

⁵ *Tamtěž*, s. 88.

⁶ JOSEPHS, S. Lewis, s. 309.

stejně nepřijatelná by v daném případě byla i partikule **jó ni**, přestože i ona se typicky používá ve slovesných frázích, jak to dokládá výše uvedená třetí věta s obsahovou propozicí doplňující sloveso **susumeta**. Z uvedených příkladů tudíž vyplývá jasný rozdíl mezi doplňováním jmenné a slovesné fráze (první věta oproti druhé a třetí), tento rozdíl je však velmi hrubý; vysvětluje jen některé distribuční jevy. Komplementární použití komplementačních partikulí **to** a **jó ni** ve druhé a třetí větě na základě tohoto rozdílu není možné vysvětlit. Totéž pak platí i pro další partikule, které fungují jako navzájem nezaměnitelné komplementizéry v predikátových frázích, zejména partikule **no** a **koto**, pro něž Nakau zavádí označení *abstraktní větné nominalizéry*.

Ještě dříve, než se dostaneme k Nakauově lingvistické teorii abstraktních větných nominalizérů, však poznamenejme, že jmenná doplnění nelze ztotožňovat s vedlejšími větami vztažnými. Vedlejší věty vztažné jsou sice také určité „propozice“ závislé na řídicích jménech, ale nemusí to být obligatorní doplnění těchto jmen; mohou to být právě tak dobře, a často také jsou, doplnění fakultativní. Vedlejší, nebo také relativní, vztažné věty se často dělí na restriktivní a nerestriktivní. Restriktivní vedlejší věty obsahují informaci, která definuje řídicí větný člen, tedy jméno. Například *Konvice, kterou mi koupil bratr, se rozbila*. Takovou vedlejší větou se specifikuje či identifikuje věc vyjádřená řídicím jménem, v daném případě *konvice*. Z toho důvodu se vedlejší věty restriktivní někdy nazývají také větami definičními. Nerestriktivní vedlejší věty mají jinou funkci. Jméno, které rozvíjejí, je již samo o sobě dostatečně identifikované či specifikované a vedlejší věta k němu dodává pouze nějakou další, doplňující informaci: *Pan Suzuki, který jen málokdy dával najevo své emoce, v tu chvíli neudržel smích*. Věta *...který jen málokdy dával najevo své emoce* zde neslouží k tomu, abychom se teprve z ní dozvěděli, o kom je v případě pana Suzukiho řeč, to víme už předem, z kontextu nebo ze zkušenosti. Pouze doplňuje, připomíná, dokresluje či rozšiřuje naše vědomosti o tom, co již známe. Toto rozlišení je užitečné například v angličtině, kvůli interpunkci: věty nerestriktivní se oddělují čárkou, věty restriktivní nikoliv.

Vedlejší věty nerestriktivní jsou nepochybně doplnění fakultativní. U opačného typu, vět restriktivních může být rozhodnutí o jejich fakultativitě či obligatornosti obtížné. Jméno *konvice*, které je hlavou ve výše uvedené větě, může figurovat samozřejmě i bez doplňujícího větného členu. Věta *Konvice, kterou mi koupil bratr, se rozbila* je syntakticky korektní i bez doplňující vedlejší věty: *Konvice se rozbila*. U predikátů s obligatorním doplněním by takový postup vedl k negramatické větě: *Zaslechla...* Přesto je zřejmé, že restriktivní vedlejší věty tvoří se svým řídicím jménem kompaktnější celek nežli věty nerestriktivní. Pokud takovou

vedlejší větu restriktivní odstraníme, řídicí jméno přestane mít identifikující či specifikující funkci. Tento jev má pak svou paralelu i v případě nominálních frází, o nichž mluví Nakau.

Jména jako **džidžicu** (*fakt*) či **hanaši** (*příběh*) se mohou ve větě vyskytovat bez doplňujícího členu, ať už by měl podobu věty či nikoliv. Tím se podobají jménům jako *konvice*, která mají schopnost fungovat jako řídicí členy restriktivních vedlejších vět; i ta mohou stát sama o sobě, bez doplnění.

Příklad 6

□□□□□□□□□□□□□□□□

Kono hanaši wo kiita koto ga arimasu.

I have heard this talk.

Ten příběh už jsem slyšel.

Příklad 7

□□□□□□□□□□□□□□□□

Kono džidžicu wo šitte imasu.

I know this fact.

Tu skutečnost znám.

Jména jako **džidžicu** (*fakt*) či **hanaši** (*příběh*) se pak mohou vyskytovat i s doplněním, které vyjadřuje obsah těchto jmen. Schopností přijímat doplnění se opět podobají jménům ve vazbě s vedlejší větou, ale je tu přece jen podstatný rozdíl. Vedlejší věty, a to ani vedlejší věty restriktivní, nevyjadřují obsah jména, na němž závisí. Pouze toto jméno, resp. věc či osobu jím označenou, specifikují nebo identifikují. Jmenná doplnění výrazů, jako je **džidžicu** (*fakt*) či **hanaši** (*příběh*), tuto specifikační a identifikační funkci nemají. Přes jistou podobnost je proto třeba rozlišovat mezi restriktivními vedlejšími větami a jmenným doplněním. Obojí lze snad chápat jako obligatorní členy, ale obojí v jiném smyslu. Pro ilustraci si uvedme příklad.

Příklad 8

□□□□□□□□□□□□□□□□

Otósan kara kiita džidžicu wa kanašii desu.

The fact / truth that I heard from my father is sad.

Skutečnost / Pravda, kterou jsem slyšel od otce, je smutná.

Abstraktní větné nominalizéry patří mezi větné členy, které se obecně nazývají komplementizéry. Jsou to tedy partikule s komplementační funkcí – slouží k zapojení obsahové propozice do určité fráze či jinak řečeno k realizaci spojení hlavy (*head*) a argumentu. Uvedme si příklad (12):⁷

Příklad 12

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Watakuši wa kodomo ga tabako wo nomu koto wo micuketa.

I discovered that the child smokes cigarettes.

Zjistil jsem, že to dítě kouří cigarety.

Celou větu lze rozložit na téma⁸ **watakuši wa**, řídicí predikát **micuketa** a obsahovou propozici **kodomo ga tabako wo nomu**, připojenou k řídicímu predikátu pomocí partikulí **koto wo**. Při zběžném pohledu se tato syntaktická struktura podobá jedné z těch, kterou jsme viděli výše, a sice větě s predikátovým doplněním pomocí **to**. Tento dojem podporuje i překlad do angličtiny či do češtiny: obsahová propozice zde doplňuje řídicí predikát, a jedná se proto o predikátové, nikoli jmenné doplnění. Minoru Nakau však zastává jiný názor. Podle jeho názoru je struktura této věty o něco složitější. Partikule **koto** v ní má funkci řídicího jména (*head noun*), které spolu s obsahovou propozicí vytváří jeden celek, nominalizovanou frázi, a které je samo podřízeno řídicímu predikátu, v daném případě jako jeho přímý předmět s typickým příznakem v podobě partikule **wo**. Obsahová propozice zapojená do věty tímto dvojitým způsobem, pomocí abstraktního větného nominalizéru a příslušné pádové partikule, se proto musí chápat jako zvláštní typ nominálního (a nikoli predikátového) doplnění.

Kromě čtvrtého pádu se v japonštině běžně objevují i nominalizované propozice v prvním pádu. V tom případě se nepoužívá partikule **wo**, nýbrž **ga** nebo **wa**. Syntaktická struktura věty se od předchozí jinak neliší. Oba typy s nominalizovanou obsahovou propozicí v nominativním postavení ukazují následující dva příklady (13) a (14):⁹

Příklad 13

□□□□□□□□□□□□□□□□

Gitá o hiku no wa jasašii.

⁷ JOSEPHS, s. 329.

⁸ Téma se v anglické terminologii označuje často jako *topic*.

⁹ JOSEPHS, s. 317.

It is easy to play the guitar.

Hraní na kytaru je snadné.

Příklad 14

□□□□□□□□□□□□□□

Kare wa rjóri suru koto ga kirai da.

He dislikes cooking.

Nemá rád vaření.

Jak jsme se pokusili znázornit v českém překladu a jak je to patrné i z překladu anglického, obsahová propozice si sice zachovává predikativní strukturu, ale vlivem abstraktních větných nominalizérů se z ní stává jmenná, nominální vazba, podobná anglickému gerundi. Z toho důvodu nazývá Nakau partikule **koto**, **no** a spolu s nimi pak i partikuli **tokoro**¹⁰ termínem větné nominalizéry (*sentencial nominalisers*). Celý termín však zní *abstract sentencial nominalisers*. Výrazem *abstraktní* chce Nakau poukázat na to, že všechny tyto tři partikule jsou ve skutečnosti jakýmsi jménem či zájmenem, které má pouze abstraktní význam, jenž bychom si mohli přiblížit pomocí českého zájmena *to* nebo pomocí podstatného jména *skutečnost* či *fakt*. S ohledem na tento jmenný, nominální charakter zmíněných partikulí je pak pochopitelné, proč po nich následují pádové partikule čtvrtého a prvního pádu. Abstraktní větné nominalizéry, resp. celé syntaktické struktury, které nominalizují, se chovají jako předmět nebo jako podmět řídicího predikátu.

Ve prospěch Nakauovy hypotézy, že ve funkci komplementačních partikulí mají tyto výrazy charakter podstatného jména či zájmena, svědčí i případy, kdy partikuli **koto** doprovází navíc ještě i partikule **to iú**, která, jak jsme již viděli, slouží za normálních okolností ke spojení obsahové propozice a řídicího jména, jehož obsah vyjadřuje. Jeden takový příklad uvádí ve svém článku Reiko Itani (15):¹¹

Příklad 15

□□□□□□□□□□□□□□□□

Mery ga kašikoi to iú koto wa joku šitte iru.

I know full well (the fact) that Mary is smart.

¹⁰ JOSEPHS ve své studii ukazuje, že partikule **tokoro** má jiný význam, než jaký jí ve své dizertaci přisoudil Nakau. Doplnění s **tokoro** nejsou obligatorní povahy, a nespádají proto do tématického záběru této práce.

¹¹ ITANI, Reiko, *A relevance-based analysis of hearsay particles*.

Velmi dobře jsem si vědom toho, že je Marie chytrá.

Reiko Itani nazývá partikuli **to iú** anglicky jako *hearsay particle*, tzn. jako partikuli sloužící k uvození informace, kterou má mluvčí z doslechu nebo takříkajíc „z druhé ruky“. Citovaný příklad, který uvádí ve svém článku, je velmi zajímavý, protože vyvrací nebo přinejmenším zpochybňuje představu, že partikuli **to iú** užívají rodilí mluvčí ve chvíli, kdy chtějí, aby informace, kterou nese obsahová propozice, vyzněla jako nepodložená, nezaručená, nejistá atp., což je významový odstín, který by člověk u takové *hearsay particle* nejspíše i očekával. Tuto představu zastával například již zmiňovaný Lewis S. Josephs. Itani se na rozdíl od Josephse s přihlédnutím k uvedenému příkladu kloní k názoru, že sama o sobě partikule **to iú** žádný významový odstín nejistoty či nezaručenosti nemá, a pokud je v některých případech doložitelný, pak je to dáno kontextem, většinou sémantickou implikací řídicího predikátu. Zde je ovšem sémantická implikace řídicího predikátu přesně opačná: dobře vědět lze jen to, o čem nemůže být žádných pochyb. Použití **to iú** si v daném případě tedy žádá, aby partikule sama svým významem nebránila celkovému vyznění věty, jinými slovy aby byla sémanticky kompatibilní. **To iú** znamená doslova *to říká*. V určitých kontextech může tento význam partikule vést k tomu, že podtrhuje nefektivní vyznění obsahové propozice, která je představena jen jako záležitost cizího mínění. Lze si však představit, že v jiném kontextu může **to iú** znamenat něco velmi blízkého českému *to je* a sloužit pouze jako jakési uvození celé obsahové propozice. To by byl nejspíš i případ citované věty.

Sémantická implikace, která se, jak dokládá zmíněný článek od Reiko Itani, stala v případě partikule **to iú** předmětem sporu mezi lingvisty zabývajícími se japonskou syntaxí, je snad ještě větším kamenem úrazu v případě partikulí **koto** a **no**. Z příkladů, které uvedeme v dalších kapitolách této práce, vyplyne, že v určitých kontextech se partikule **koto** a **no** používají nezaměnitelným způsobem, tzn. že jsou v komplementární distribuci. Tak například u sloves smyslového vnímání se kromě případů, kdy tato slovesa mají přenesený smysl, partikule **koto** neužívá; užívá se výlučně nominalizéru **no**. Otázka zní, čím se distribuce těchto partikulí řídí. Jak jsme řekli již v úvodu, ve starších japonských gramatikách převládal názor, že distribuce těchto partikulí je idiosynkratická, což prakticky řečeno znamená, že každému slovesu odpovídá určitá partikule a neexistují žádná obecně platná pravidla, která by umožňovala říci, že v určitém významovém nebo syntaktickém kontextu se užívá partikule **koto**, v jiném kontextu partikule **no**. Tento názor však v podstatě odpovídá i stanovisku, které

zastává Minoru Nakau. Ani podle něho nelze najít žádné pravidlo, na jehož základě by bylo možné rozhodnout, jaký z nominalizérů se má v daném případě použít. Dodejme, že Minoru Nakau řadí mezi abstraktní větné nominalizéry i partikuli **tokoro**.¹²

Nakau ve své dizertační studii přímo píše: „Nevím o žádném predikátu, který by umožňoval všechny tři nominalizéry ve funkci řídicích jmen svých jmenných větných doplnění... Neexistuje žádné syntaktické pravidlo, na jehož základě by bylo možné rozlišit mezi těmito třemi větnými nominalizéry s ohledem na jejich vztah k predikátu, s nímž se paralelně objevují, protože všechny nominalizéry se mohou vyskytovat jako řídicí jména jmenných větných doplnění jak v subjektové, tak v předpredikátové [objektové – pozn.] pozici. To konkrétně vzato například znamená, že **no**, **koto** a **tokoro** se objevují v subjektu predikátů, jako je **kikoeru** (*být slyšet*), **dekiru** (*být schopen*) a **mieru** (*být vidět*), zároveň se však objevují i v postavení objektu u predikátů jako **kandžiru** (*cítit*), **kokoromiru** (*zkusit*) a **wasureru** (*zapomenout*). Neexistuje pak ani žádné sémantické pravidlo, na jehož základě by tyto tři nominalizéry bylo možné rozlišit, protože není možné identifikovat žádné sémantické restriktce, které by byly společné predikátům, které vyžadují ten který nominalizér... Zbývá tak jediná možnost, a sice použít *ad hoc* příznaky, které danému predikátu umožní volbu odpovídajícího nominalizéra.“¹³ Z toho tedy prakticky vzato vyplývá, že podle Nakaua je, jak již bylo řečeno, nutno naučit se spolu s každým z těchto sloves i jemu odpovídající komplementační partikuli.

Tento Nakauův přístup, navazující na starší gramatické názory, se koncem šedesátých let dočkal kritiky. Objevilo se několik badatelů, kteří přišli s hypotézou, že partikule **koto** a **no** nejsou distribuovány podle idiosynkratických zvyklostí japonského jazyka, nýbrž podle určitých logických pravidel. Mezi tyto badatele patří Susumu Kuno a Lewis S. Josephs. Průkopnickou prací je v tomto směru Kunoova práce *The structure of the Japanese language*,¹⁴ z jejichž výsledků těží a z velké části vychází i Josephs. Podobně jako Nakau čerpal inspiraci z práce svého amerického kolegy a lingvisty Rosenbauma, vyšel Kuno z lingvistické teorie vypracované mimo rámec studia japonštiny, jejímiž autory jsou Carol a Paul Kiparski. Jádrem této teorie je rozdíl mezi tzv. faktivními a nefaktivními predikáty, o nichž bude podrobněji řeč hned v následující kapitole. Zde jen stručně uvedme, že faktivní predikáty svým významem (sémanticky) implikují, že jejich doplnění je platné či pravdivé.

¹² Jak již bylo řečeno, JOSEPHS ukázal, že věty zapojené pomocí partikule **tokoro**, nejsou ve skutečnosti obligatorním doplněním řídicího predikátu, a nejsou to tudíž obsahové propozice. Partikule **tokoro** se tak od partikulí **no** a **koto** podstatně liší.

¹³ NAKAU, str. 109.

¹⁴ KUNO, Susumu, *The structure of the Japanese language*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press 1973.

Mezi takovéto predikáty patří například sloveso *vzpomnout si*: *Vzpomněl si, že našel dopis*. Kuno přišel s hypotézou, že abstraktní větné nominalizéry **koto** a **no** se v japonštině vyskytují zpravidla u sloves, která mají tuto faktivní sémantickou implikaci; u sloves nefaktivních se zpravidla nevyskytují. K tomu bude třeba říci později více.

Tato hypotéza představuje každopádně jeden z prvních pokusů, ne-li vůbec první pokus o uchopení pravidel řídících distribuci **koto** a **no**. Na ní pak Kuno vybudoval svou další tezi. Rozdíl, který objevili Carol a Paul Kiparski, nedává ovšem žádnou odpověď na to, co způsobuje, že v některých kontextech se používá pouze **koto**, v jiných pouze **no** a v některých lze použít obě partikule. Kuno se domnívá, že tuto odpověď našel a sice v rozlišování abstraktního pojmu (*abstract concept*) a konkrétní události (*concrete event*). Predikáty, jejichž sémantická implikace obsahuje abstraktní pojem, vyžadují podle Kuna partikuli **koto**, kdežto predikáty naznačující konkrétní události potřebují ve svém doplnění naopak partikuli **no**. Zvláště přesvědčivý doklad tohoto názoru poskytují predikáty smyslového vnímání, které všechny zpravidla výlučně umožňují jen komplementizér **no** a které všechny implikují určitou konkrétní událost či věc.

Lewis S. Josephs navázal na tento pokus a sám pokračoval v dalším zkoumání pravidel řídících komplementární distribuci abstraktních větných nominalizérů. Stejně jako Kuno zastával i Josephs názor, že taková pravidla existují, a to i přesto, že se **koto** a **no** objevuje v souvislostech, které svou neprůhledností takový názor – přinejmenším v očích všech předchozích badatelských generací – zpochybňují. Na tyto problémy ostatně upozornil již Kuno, když poukázal na výskyt partikule **koto** a **no** u predikátů, které jsou zcela zřejmě nefaktivní, jako jsou predikáty typu **dekiru** (*být schopen*), **jasašii** (*být snadný*) ad. K větám tohoto typu se ještě dostaneme, ale uveďme si zde pro ilustraci alespoň jeden příklad (16):

Příklad 16

□□□□□□□□□□ / □□□□□□

Kanodžo wa kaimono ni iku koto / no ga kirai da.

She dislikes going shopping.

Nemá ráda nakupování.

U vět tohoto typu si můžeme právem klást otázku, jak na ně aplikovat Kunoovu poučku, že doplnění s **koto** vyjadřují abstraktní pojem, kdežto doplnění s **no** konkrétní událost, když v uvedeném příkladu lze větu konstruovat oběma způsoby – s partikulí **koto** i

s partikulí **no**. Sám Josephs v tomto případě ostatně vylučuje možnost, že by použití partikule **koto** a **no** jakkoliv měnilo význam výrovnědi. Říká: „V těchto případech... se jedná vždy o obecné tvrzení, v němž je děj nebo činnost začleněné věty chápána spíše jako zvyk či schopnost nežli jako určitá, aktuálně uskutečněná událost. Predikáty *dekiru* ‚být schopen‘, *kirai* ‚nemít rád‘ atd. ... neobsahují na straně mluvčího předpoklad, že začleněná propozice je pravdivý fakt; spíše než tuto dávají začleněné propozici jinou interpretaci, a sice že na označovaný děj či aktivitu se pohlíží jako na obecný zvyk či schopnost.“¹⁵

Josephs je nicméně schopen objevit skupiny predikátů, kde se určitý rozdíl mezi **koto** a **no** ukazuje, podle jeho mínění dosti zřetelně. Některé z těchto predikátů umožňují výlučně doplnění s **koto**, jiné umožňují výlučně doplnění s **no**. Existují pak rovněž predikáty, které přijímají oba typy doplnění, ale i v této množině lze sledovat určité významové rozdíly v závislosti na tom, kterou z obou partikulí mluvčí zvolil, přičemž tyto významové rozdíly zhruba odpovídají rozdílům, které Josephs našel mezi první (**koto**) a druhou (**no**) skupinou predikátů. Sám Josephs tento sémantický rozdíl vystihuje takto: „...předkládáme návrh, že nominalizéry *koto* a *no* jsou nezávislé lexikální jednotky s protikladným významem: *no* znamená něco jako ‚přímo vnímaný, současně nastávající či nadcházející děj, událost atd.‘, zatímco *koto* znamená ‚nesoučasný, neuskutečněný či abstraktně vnímaný děj, událost, stav atd.‘ Tento význam vlastní oběma partikulím můžeme shrnout tak, že partikuli **no** budeme charakterizovat pomocí sémantického rysu <přímý> a *koto* pomocí sémantického rysu <nepřímý>. Každý z těchto rysů je pouhým krycím názvem, který zahrnuje široké rozpětí jednotlivých významů, jichž nominalizéry *koto* a *no* mohou nabývat. Distribuci těchto dvou nominalizérů lze věrohodně objasnit na základě sémantické kompatibility s řídicím predikátem, s nímž se ve větě vyskytují (a někdy též s celou začleněnou propozicí).“¹⁶

Rozdíl mezi přímostí a nepřímostí, odpovídající rozdílu mezi **no** a **koto**, je tedy výsledkem vlastního Josephsova úsilí o pochopení distribuce obou těchto partikulí. Na jedné straně, s příznakem sémantické implikace přímosti, se tak ocitnou například slovesa vnímání, pomoci a zastavování, která se sice od sebe v mnohém významově liší, ale všechny podle Josephse vyžadují přímo daný děj, který je označován začleněnou obsahovou propozicí. U sloves smyslového vnímání odpovídá tato přímost tomu, že vnímat lze jen to, co je bezprostředně přítomno našim smyslům. U predikátů zastavování je přímo dán současně probíhající děj, který je předmětem zastavování; nic jiného, než co právě probíhá, zastavovat nelze. U sloves pomoci je tomu podobně. I zde musí být souběžně s dějem řídicího slovesa

¹⁵ JOSEPHS, s. 317.

¹⁶ JOSEPHS, s. 325.

dán i děj, k němuž se děj řídicího slovesa vztahuje. Na druhé straně naopak, s příznakem sémantické implikace nepřímosti, máme například slovesa, která Josephs označuje jako futuritivní predikáty, tzn. slovesa, která se již ze své povahy vztahují k ději, který dosud nenastal, a tedy není přímo a současně dán spolu s dějem, který je označován řídicím slovesem. Podobně je tomu například i u sloves označujících volní akty, jako je rozkazování, žádost, nebo sloves, která jsou jim významově blízka, slovesa rady a navrhování. Zvláštní skupinu pak tvoří slovesa myšlení. Tato slovesa rovněž vyžadují **koto**, protože děj či věc, která je jejich předmětem, není možno chápat jako přímo, bezprostředně danou. Josephs se u této skupiny predikátů vrací k interpretaci, s níž přišel Kuno a která říká, že sémantickým příznakem nominalizéru **koto** je význam abstraktního pojmu.

Josephs svému rozlišení přímosti a nepřímosti podkládá i určitý psychologický význam, a chce je zdůvodnit i jinak nežli čistě lingvisticky. Odkazuje na Weinbergův rozdíl mezi signálními a symbolickými reakcemi. Signální reakce na vnější jevy jsou přímé a okamžité (příkladem je výkřik, když se člověk o něco spálí), zatímco reakce symbolické vyžadují jako určitý mezistupeň mentální činnost (rozhodování, usuzování atd.), a přicházejí z toho důvodu vždy s určitým zpožděním. V situaci, kdy se člověk spálí, tak může reagovat nejen výkřikem, ale například i tím, že si řekne *To bolí* nebo *Že jsem nedával větší pozor*. Oba tyto komentáře již patří mezi symbolické reakce. „Symbolická reakce je odpovědí na celkovou situaci či zkušenost, kdežto signálová reakce představuje její počáteční vnímání. Používání doplnění s *no* je v japonštině analogické signálovým reakcím, používání doplnění s *koto* je analogické reakcím symbolickým.“¹⁷

Josephs se svým výkladem distribuce nominalizérů **koto** a **no** na základě jejich implicitního sémantického příznaku přímosti a nepřímosti pokusil překlenout různorodé významové kontexty, v nichž se těchto výrazů v japonštině užívá. Jak již bylo řečeno, hlavní problém představuje skutečnost, že oba nominalizéry, **koto** i **no**, se objevují na jedné straně u predikátů, které mají faktivní, resp. presupoziční význam, jako je **šindžiru** (*věřit*), **suitei suru** (usuzovat) apod., na druhé straně však právě tak běžně doprovázejí i slovesa, která faktivní a presupoziční význam nemají – například slovesa rozkazování, pomoci nebo smyslového vnímání. Již jsme viděli, jak si je možné toto překlenutí různých významových kontextů představit. U presupozičních sloves myšlení, jako je **kangaeru** (*přemýšlet*), musíme podle Josephse chápat obsahovou propozici jako nepřímou, protože obsah myšlení není nikdy přímo, bezprostředně přítomen. U nepresupozičních futuritivních predikátů musíme chápat

---

¹⁷ JOSEPHS, s. 325, pozn. 14.

nepřímou jejich obsahových propozic jinak, jako neuskutečnění budoucího děje, ale podle Josephse lze i tyto obsahové propozice při větší odlišnosti od předchozích pokládat za nepřímé. Zvláštní problém však představuje také již zmíněná skupina predikátů, jako je **dekiru** nebo **jasaii**, protože zde je možné použít, přinejmenším v některých případech, oba nominalizéry, aniž bychom přitom zaznamenali jakýkoliv významový rozdíl. Ještě problematičtější jev jsou však věty, kde se před nominalizéry **koto** a **no** vyskytuje ještě i výraz **to iú**. O tomto jevu již byla řeč v souvislosti s důkazem jmenného charakteru obou partikulí, který jako první dokázal Minoru Nakau. Partikule **to iú** se používá v rámci jmenné fráze a slouží jako zapojení jmenného argumentu do této fráze, a je-li jí tedy možno použít i spolu s výrazy **koto** a **no**, lze z toho vyvodit, že tyto výrazy jsou jména. Tak zní Nakauův argument. V Josephsově výkladu však tato schopnost obou partikulí, **koto** a **no**, vyskytovat se v doprovodu výrazu **to iú** působí nemalé potíže, protože sémantická implikace **to iú** je přesně opačná, nežli sémantická implikace **koto** a **no** v presupozičních kontextech (**to iú** se v nepresupozičních kontextech nepoužívá). Zatímco nominalizéry **koto** a **no** se v presupozičních kontextech shodně používají jen tam, kde je obsahová propozice chápána jako faktivní, tj. skutečná, uskutečněná, pravdivá, platná atp., **to iú** se naopak podle Josephse používá k označení obsahových propozic, které mají sémantickou implikaci nefaktivity, tj. obsahu, který je nezaručený, pochybný, nejistý, známý pouze z doslechu atd. Josephs se domnívá, že tato sémantická implikace partikule **to iú** vyplývá z toho, že se původně používala u jmen uvozujících cizí mínění, zprávu, vyprávění. Jeho názor na obsahové propozice zapojené do věty pomocí **to iú koto** nebo **to iú no** lze pak v podstatě shrnout zhruba tak, že sémantická implikace partikule **to iú** v tomto spojení převládá, a nominalizéry **koto** a **no** tak ve spojení s touto partikulí začleňují obsahové propozice s příznakem nefaktivity. Alternativní řešení nabízí již zmiňovaná Reiko Itani, která s tímto Josephsovým závěrem nesouhlasí a domnívá se, že partikule **to iú** nemá zdaleka tak jednoznačnou nefaktivní implikaci, jakou v ní vidí Josephs, a je pravda, že příklad, který uvádí a který jsme výše rovněž citovali, tento jednoznačný Josephsův závěr dosti zpochybňuje. Přinejmenším v některých případech může partikule **to iú** v kombinaci s **koto** nebo **no** začleňovat i obsahové propozice, které mají vysloveně faktivní význam.

bezprostředně. Není například možné vložit mezi komplementizér a obsahovou propozici nějaký další větný segment. Soudržnost řídicího jména a jeho komplementu ilustruje následující trojice variant téže jmenné fráze; první dvě varianty jsou gramatické, poslední třetí je nepřípustná:

Příklad 18

□□□[□□□□□□□□]□□□□□□

Taró no [júrei ga dete kita] to iú kotoba

Taro's statement that a ghost appeared

Taróovo tvrzení, že se objevil duch

Příklad 19

[□□□□□□□□]□□□□□□□□

[Júrei ga dete kita] to iú Taró no kotoba

Taro's statement that a ghost appeared

Taróovo tvrzení, že se objevil duch

Příklad 20

* [□□□□□□□□] □□□□□□□□

* [Júrei ga dete kita] Taró no to iú kotoba

Jmenné fráze umožňují i určité transformace v rámci větného celku, takže se mohou objevovat na pozici předmětu nebo i podmětu. Ukázkou takové transformace je následující dvojice příkladů:

Příklad 21

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Watakuši wa **Tanaka san ga džišoku šita to iú uwasa** wo kiita.

I heard the rumour that Mr. Tanaka resigned.

Slyšel jsem zvěsti o tom, že pan Tanaka odstoupil.

Příklad 22

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Watakuši ga kiita no wa **Tanaka san ga džišoku šita to iú uwasa**.

What I heard was the rumour that Mr. Tanaka resigned.

To, co jsem slyšel, byly zvěsti o tom, že pan Tanaka odstoupil.

Jak jsme již měli příležitost zmínit, největší problém představuje vlastní sémantický charakter jmenného komplementizéru **to iú**. Na rozdíl od starších lingvistů, kteří se tímto problémem nezabývali, existovala od konce šedesátých let snaha o pokud možno jednoznačné určení sémantických vlastností těchto komplementačních partikulí, v případě **to iú** však zřejmě nezbyvá, než jistou víceznačnost připustit. Josephsův pokus určit význam této partikule jako uvození nefaktivní výpovědi, vyplývající z jejího sepětí s plnovýznamovými jmény, jako jsou výše uvedené **hanaši** (*příběh*), **uwasa** (*pověst*), **densecu** (*bajka, legenda*) atd., se při dalším ověřování v pracích pozdějších lingvistů ukázal jako příliš zjednodušující. Zejména Reiko Itani prokázala, že **to iú** se může vyskytovat i v kontextech, kde začleňuje obsahovou propozici vysloveně faktivního vyznění.¹⁹ Reiko Itani tuto dvojznačnost či indiferenci partikule **to iú** demonstrovala na příkladě jednoznačně faktivního slovesa vědění, ale podobně faktivní význam může nabývat i v jednoduchých jmenných doplněních, například se slovem **džidžicu** (*skutečnost, fakt*).

---

¹⁹ Viz s. 20.

4. Presupoziční predikáty

Jako presupoziční predikáty označujeme slovesa, jejichž doplnění je možné chápat jako pravdivé nebo nepravdivé, platné nebo neplatné, případně též v různých odstínech jistoty a nejistoty jako pochybné, nejisté či naopak zcela nepochybné. V zavedené anglické terminologii se tato sémantická implikace vyjadřuje protikladem *factive* a *non-factive*. Tuto sémantickou implikaci má v češtině například sloveso *domnívat se*, které podobně jako anglické *presuppose* uvozuje výpověď, tj. obsahovou propozici, o faktu, který se může ukázat jako reálný nebo nereálný. Může se ukázat, že něco bylo jinak, než jak se někdo domníval, anebo naopak, že to bylo právě tak, jak se domníval. Tento vztah mezi řídicím predikátem a obsahovou propozicí je zcela specifický a existuje samozřejmě mnoho sloves, která takový vztah nenavozují, například slovesa vyjadřující vůli. Chápat jejich doplnění jako výpověď o faktu není, jak vyplývá z povahy řídicího predikátu, možné.

„Faktivní“ význam mají propozice, u nichž nepřipadá v úvahu jejich nereálnost či neplatnost, buď proto, že ji vylučuje postoj mluvčího, nebo proto, že vyplývá ze sémantické implikace řídicího predikátu, který neplatnost či neskutečnost svého doplnění sám, vzhledem ke svému vlastnímu významu, nepřipouští. Jako příklad první alternativy, kdy je platnost obsahové propozice garantována postojem mluvčího, můžeme uvést sloveso **šindžiru**, *věřit*. Mluvčí může o někom říkat, že něčemu věří, a představit obsah této „víry“ jako reálný, věrohodný. Příkladem druhé alternativy, kdy platnost vyplývá již ze samotného predikátu, je sloveso **omoidasu**, *vzpomenout si*, jehož argument bude vždy faktivní, protože vzpomenout si lze pouze na to, co se skutečně stalo.

„Nefaktivní“ význam mají obsahové propozice, které mluvčí považuje za neplatné, dává o nich najevo své pochyby nebo je třeba jen představuje jako obsah cizího mínění, za jehož platnost sám nemůže nebo nechce ručit. Nefaktivní propozice tudíž nezahrnují pouze věty vyloženě neplatné nebo neskutečné, ale vůbec všechny takové výpovědi, jejichž platnost mluvčí sice nepopírá, ani nezpochybňuje, ale zároveň ji z nějakého důvodu nestvrzuje a nezaručuje – nechává její otázku otevřenou.

Na základě tohoto sémantického rozlišení můžeme rozdělit presupoziční predikáty na takové, které

A. přijímají výlučně faktivní argument;

B. přijímají výlučně nefaktivní argument;

C. umožňují jak faktivní, tak nefaktivní doplnění, tzn. že sice mají sémantickou implikaci presupozičních sloves, ale rozhodnutí o faktivitě či nefaktivitě záleží na jejich původci nebo, odborně řečeno, na pragmatickém postoji mluvčího.²⁰

Lze si ovšem klást otázku, zda je na místě nazývat slovesa skupiny A a B termínem *presupoziční*, když mluvčímu ve skutečnosti nedávají žádný prostor k vyjádření vlastního mínění (*presupposition*); například vzpomenout si lze jen na to, co se stalo. Ale i když lze v těchto případech o výstižnosti termínu pochybovat, mají predikáty skupiny A a B s presupozičními predikáty ve vlastním smyslu (predikáty skupiny C) společný sémantický rys – vztahují se k propozicím, které mají buď kladnou, nebo zápornou faktickou platnost. Kterýkoliv predikát náležící do některé z těchto tří skupin lze proto vždy označit jako faktivní nebo jako nefaktivní. Termínu *presupoziční* užívá ve svém pojednání o japonských obsahových propozicích Lewis S. Josephs, a přidržíme se ho i v této práci. Do protikladu k této skupině pak staví skupinu sloves nepresupozičních, která implikaci sémantického protikladu faktivity a nefaktivity nemají. Jak již bylo řečeno ve druhé kapitole, pojem faktivní a nefaktivní implikace přejímá Josephs ze studie *Fact*, jejímiž autory jsou Paul a Carol Kiparsky.²¹

Právě tento rozdíl mezi faktivitou a nefaktivitou je zcela zásadní a rozhodující pro použití komplementační partikule ve větách s presupozičními slovesy v postavení řídicího predikátu. Obsahové propozice s významem faktivním se k řídicímu predikátu připojují pomocí partikule **koto** nebo **no**. Obsahové propozice s významem nefaktivním vyžadují použití komplementační partikule **to**.

Distribuce těchto komplementačních partikul s sebou nese kromě praktických důsledků pro používání jazyka nebo pro překlad také otázku týkající se vlastní povahy samotných komplementů. K této otázce jsme se dostali již ve druhé kapitole. Pokud bychom spolu s některými badateli považovali partikule **koto** a **no** za jména či zájmena, museli bychom obsahové propozice, které na nich závisejí, chápat jako jejich jmenná doplnění, na

²⁰ Srv. FIELD, Margaret, *The role of factive predicates in the indexicalization of stance: A discourse perspective*, *Journal of Pragmatics*, 27 / 6, 1997, s. 799-814. Autorka ve svém článku, v němž se zabývá faktivními predikáty v mluvené angličtině, píše: „It is suggested that factive predicates operate as indexical symbols... to encode both a semantic, referential meaning or proposition, as well as to index pragmatically an epistemic stance on the part of the speaker.“ („Chceme tvrdit, že faktivní predikáty fungují jako indexikální symboly, ... které kódují sémantický, referenční význam či propozici a zároveň slouží jako pragmatický index k epistémickému postoji mluvčího.“)

²¹ KIPARSKY, P. a KIPARSKY, Carol, *Fact*. V: D. Steinberg & L. Jakobovits (vyd.), *Semantics: An interdisciplinary reader*. Cambridge: Cambridge University Press, 1971. Srv. též JOSEPHS, Lewis S., *Complementation*, s. 315.

rozdíl od predikátových doplnění, která představují obsahové propozice zapojené do věty pomocí partikule **to**. Presupoziční slovesa přijímající faktivní i nefaktivní argumenty by tudíž umožňovala nejen predikátová, ale i jmenná doplnění, nezávisající přímo na těchto slovesech, nýbrž na výrazech **koto** a **no** stojících ve funkci přímého předmětu těchto sloves, jak o tom svědčí partikule **wo**.

Podle opačného předpokladu, který chce partikule **koto** a **no** chápat jako komplementační výrazy zcela srovnatelné s partikulí **to** a který zastávají někteří současní lingvisté (Watanabe, Wrona ad.), by argumenty doplňující faktivní a nefaktivní slovesa byly všechny bez rozdílu komplementy predikátovými. Tento předpoklad, který jako první začal hájit Watanabe, vychází z názoru, že v nepresupozičních větách nemá **koto** ani **no** jmennou či zájmennou platnost, nýbrž funguje jako komplementační partikule (*C-element*), která je součástí doplnění. Wrona zastává tento názor i v případě presupozičních vět.²²

Jak již bylo řečeno, spor o to, jakého slovního druhu jsou výrazy **koto** a **no**, se nedotýká pouze otázky, zdali jsou argumenty zapojené do hlavní věty pomocí těchto výrazů ve skutečnosti nominální nebo predikátová doplnění. Tato otázka souvisí s problémem, který jsme již z velké části představili ve druhé kapitole této práce a který je jak z teoretického, tak praktického hlediska podstatnější, a sice s problémem distribuce těchto dvou partikulí a jejich pravidel, podle nichž se volba jednoho nebo druhého výrazu řídí. Nyní si tento problém můžeme přiblížit na specifických příkladech presupozičních sloves.

Řekli jsme, že mezi presupozičními slovesy existuje třída predikátů, jejichž doplnění je vzhledem k sémantické implikaci řídicího predikátu vždy nutně faktivní. Uveďme si několik predikátů s touto sémantickou implikací:

Příklad 23

□□□□□□□□□□□□□□ / □□□□□□□□□□

Džiró wa Taró ga cunbo de aru koto / no wo omoidašita.

Jiro recalled that Taro was deaf.

Džiró si vzpomněl, že Taró je hluchý.

Příklad 24

□□□□□□□□□□ / □□□□□□□□□□

Taró wa Džiró ga kita no / koto wo širanakatta.

²² WRONA, Janick, *The Japanese Complementisers no and koto*, 124-125.

Taro didn't know that Jiro came.

Taró nevěděl, že Džiró přijel.

Schéma těchto konstrukcí je následující. Na prvním místě je téma (subjekt, angl. též *topic*), následuje obsahová propozice, po ní pak nominalizér **koto** nebo **no**, pádová partikule (buď čtvrtého nebo prvního pádu) a nakonec řídicí predikát. Ani v jednom z uvedených příkladů nepřipadá v úvahu použití partikule **to**, protože obsahové propozice jsou v kontextu, který neumožňuje, aby byly z perspektivy mluvčího míněny jinak, než jako výpověď o skutečné události či faktickém stavu. V prvním případě vytváří tento kontext sloveso **omoidasu** (*vzpomenout si*), jehož faktivní implikace je zcela zřejmá, ve druhém případě sloveso **širu** (*vědět, znát*), které má rovněž faktivní implikaci, a to samozřejmě nejen v záporném **širanakatta**, ale jak je patrné z následujícího příkladu (47), i v kladném tvaru.²³

Příklad 25

□□□□□□ / □□□□□□□□□□

Mery wa kašikoi no / koto wo šitte iru.

I know Mary is being smart.

Vím, že Mary je chytrá.

Slovesa tohoto faktivního typu připouštějí bez rozdílu nominalizéry **koto** i **no** a zdá se, že snahy o nalezení sémantické odlišnosti, kterou by s sebou použití jedné nebo druhé partikule podle některých lingvistů mělo nést, v tomto případě nejsou příliš úspěšné. Rozdíl abstraktního pojmu a konkrétní události, který zavedl Kuno, v uvedeném příkladě evidentně nefunguje, protože predikát **širu** připouští oba nominalizéry, a navíc co se týče tohoto konkrétního slovesa, lze asi souhlasit s Reiko Itani, která namítá, že i slovesa označující mentální stavy či jakkoli jinak spojená s mentální aktivitou se často vztahují na konkrétní události, osoby, věci, jejich vlastnosti atd. To je ostatně i případ uvedené věty. Totéž lze pak říci rovněž o Josephsově rozdílu přímého a nepřímého vztahu (*direct / indirect*) k ději nebo činnosti v obsahové propozici, protože ani tento protiklad se v žádné z uvedených vět nedá uplatnit. Sloveso *znát* je nicméně pozoruhodné i z toho důvodu, že kromě doplnění s **no** a **koto** umožňuje také doplnění s **to iú koto**, což je případ, na který rovněž upozorňuje Reiko Itani a na který jsme již narazili ve druhé kapitole.

²³ ITANI, Reiko, *A relevance-based analysis of hearsay particles*, s. 386.

Ve prospěch sémantické indiference **koto** a **no** přinejmenším v některých faktivních kontextech mluví i příklady, které ve své studii *Nominal and Verbal Categories* uvádí Hiromi Sató, jenž poukazuje na zaměnitelnost nominalizérů **no** a **koto** při začleňování obsahových propozic do větné konstrukce s faktivním řídicím slovesem.²⁴ Příklad, který uvádí, je následující:

Příklad 26

□□□□□□□□□□□□ / □□□□□□□□□□□□□□

Džun ga kaiša wo jameta no / koto wo Akiko wa šitte iru.

Akiko knows that Jun quit the company.

Akiko ví o tom, že Džun odešel z firmy.

Uplatňovat v tomto případě Josephsův rozdíl přímosti a nepřímosti a vidět v obou výpovědích nějaký významový posun by bylo asi jen velmi obtížné. Velmi přesvědčivý je naopak sémantický rozdíl faktivity a nefaktivity, který se v japonském systému obsahových propozic projevuje komplementární distribucí partikulí **koto** / **no** na straně faktivity a partikule **to** (a případně též **jó ni**) na straně nefaktivity. Podobně jako existují predikáty s vysloveně faktivní implikací, známe v japonštině rovněž několik sloves či predikativních obrátů, které svému doplnění dávají příznak něčeho neskutečného, neuskutečněného, pochybného, jedním slovem nefaktivního. Josephs uvádí následující příklad:²⁵

Příklad 27

□□□□□□□□□□□□ / *□□□ / *□□□□□□□□

Hanako wa Hiroši ga šinda to / *koto / *no gokai šita.

Hanako formed the mistaken notion that Hiroshi had died.

Hanako se mylně domnívala, že Hiroši zemřel.

V této větě připadá v úvahu pouze partikule **to**, nominalizéry **koto** a **no** by zde byly negramatické. Josephs k tomu říká: „Doplnění s **koto** / **no**, jež provází faktivní **omoidasu**... představuje propozici, o které mluvčí předpokládá, že je to pravdivý fakt; doplnění s **to**, jež se vyskytuje spolu s **gokai suru**... neobsahuje předpoklad mluvčího, nýbrž pouze líčí

²⁴ SATÓ, Hiromi, *Nominal and Verbal Categories. A Study Based on English Gerunds and Japanese Verbal Noun Clauses*, s. 164.

²⁵ JOSEPHS, s. 315.

naopak použitím nominalizéru **koto** dává najevo, že k této události skutečně došlo. V jedné větě se tak vyjadřují dva různé postoje. Věta (32) opět ponechává pravdivostní hodnotu obsahové propozice nerozhodnutou a mluvčí se omezuje pouze na konstatování toho, čemu Džiró nevěřil, aniž by se vyjadřoval, zda nevěřil právem či neprávem. Na obou těchto větách (31) a (32) si můžeme dobře uvědomit, že nefaktivní význam obsahových propozic zde neznamená ani tak jejich nepravdivost jako spíš nerozhodnutost toho, jestli událost, činnost nebo děj obsahové propozice skutečně nastal. Použitím partikule **to** se mluvčí nevyjadřuje proti její pravdivosti, spíše tuto otázku ponechává otevřenou. Tím se nefaktivní obsahové propozice skupiny (C) liší od nefaktivních propozic ze skupiny (B), protože v této skupině vyplývalo z významu řídicího predikátu, že jeho doplnění nemůže být pravdivé. Josephs na tento rozdíl ve svém pojednání japonského komplementačního systému neupozorňuje, ve své závěrečné souhrnné charakteristice presupozičních predikátů skupiny (C) jej nicméně předpokládá: „...ve faktivních... větách mluvčí předpokládá, že začleněná propozice je pravdivý fakt, zatímco ve větách... nefaktivních žádný takový předpoklad na straně mluvčího není.“²⁹

Mezi presupoziční predikáty skupiny (C) se pak kromě uvedených řadí také slovesa: **utagau** (*pochybovat*), **suitei suru** (*odhadovat, předpokládat*), **džihaku suru** (*přiznávat*), **kiku** (*doslechnout se*), **secumei suru** (*vysvětlit*), **cutaeru** (*sdělovat*), **hókoku suru** (*sdělovat*) a některá další.

Výše provedené základní rozdělení presupozičních predikátů na tři skupiny, které vychází z jejich sémantických rysů (faktivity a nefaktivity), umožňuje prakticky vzato rozlišovat případy, kdy je třeba užít partikule **to** a kdy je naopak žádoucí zvolit některý z abstraktních větných nominalizérů, **koto** nebo **no**. Otázkou ovšem je, který. Z doposud uvedených příkladů ani z dosavadního výkladu nebylo jasné, jakými pravidly se v případě presupozičních a přesněji řečeno faktivních predikátů řídí distribuce **koto** a **no**. V této i ve druhé kapitole jsme ovšem měli příležitost vidět, že existují případy, kdy jsou tato pravidla spíše neuchopitelná, a někdy se dokonce zdá, že použití alternativní partikule nijak nemění význam věty. Na tyto případy upozorňují zejména některé nedávné lingvistické práce, zejména již zmiňovaná Reiko Itani, která ukazuje, že pokusy o jednoznačnou sémantickou interpretaci a diferenciaci **koto** a **no** přinejmenším v některých bodech selhávají. Zjištění, k nimž se na tomto poli bádání dopracovali zejména Kuno a Josephs, si však i nadále z velké

---

²⁹ JOSEPHS, s. 316.

From the way he spoke, she understood that the plan was not going well.

Ze způsobu jeho řeči pochopila, že plán nevychází.

Příklad 38

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□ / □□□□□□

Tanaka san to hanašite miru to kare wa kuni ga maketa koto / no wo satotta.

When he talked with Mr. Tanaka, he perceived, correctly, that the country had been defeated.

Když mluvil s panem Tanakou, pochopil, že (jejich) země prohrála.

Stejně jako slovesa učení jsou i slovesa poznání, jak již bylo řečeno, faktivními predikáty, a to znamená, že možnost nefaktivního vyznění obsahové propozice a z toho vyplývající gramatické důsledky (použití partikule **to**) zde jednoznačně nepřipadá v úvahu. Velmi nejednoznačná je naopak volba mezi **koto** a **no**, protože jak ostatně připouští i sám Josephs, záleží na postoji mluvčího, jak dané věty, významově v podstatě totožné, chápe a co na nich hodlá zdůraznit, zda moment bezprostřednosti (a použije proto partikuli **no**) či naopak myšlenkovou aktivitu (a použije **koto**). Poněkud jednoznačnější a závaznější je volba partikule v případě, že mluvčí ve větě použije nějaké zpřesňující určení, z něhož je možné usoudit, došlo-li k poznání a pochopení bezprostředně anebo na základě úvahy. Takovou situaci navozuje další příklad (39):

Příklad 39

□□□□□□□□□□□□□□□□ / ?□□□□□□□□

Joku kangaeru to džibun ga mačigaeta koto / ?no ga wakatta.

When I thought about it carefully, I realized that I had made a mistake.

Když jsem se nad tím dobře zamyslel, uvědomil jsem si, že jsem udělal chybu.

Konstruovat tuto větu s pomocí **no** není sice přímo negramatické, nicméně japonský mluvčí dá podle Josephse přednost **koto**. Důvodem je specifikovaná průvodní okolnost v podobě příslovečného určení **joku kangaeru**, které v podstatě vylučuje možnost bezprostřední reakce, a přednost má tedy nominalizér **koto**. Opět se tu tedy uplatňuje princip sémantické kompatibility, což jednoduše řečeno znamená, že mluvčí musí respektovat ve volbě nominalizéru významové hledisko, které sám zastává a které již vyjádřil i jiným způsobem, zde pomocí příslovečného určení.

Do skupiny faktivních sloves (A) se konečně řadí také slovesa cítění či citové reakce, vyjadřující úlek, strach, nelibost, překvapení, rozpaky atd., jako například sloveso **heikó suru** (*být zaskočen, překvapen, ohromen,...*). Vyžadují obligatorní doplnění, které může mít formu obsahové propozice a které označuje vždy určitý stav či událost, jež je popudem k reakci či důvodem určitého emočně laděného postoje. Podobně jako výše uvedená skupina sloves přijímají slovesa cítění oba abstraktní větné nominalizéry, **koto** i **no**. Pravidla, jimiž se řídí distribuce těchto partikulí, naznačuje následující čtveřice příkladů (40-43):

Příklad 40

□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Kanodžo ga watto nakidasu no ni wa heikó šita.

I was embarrassed that she burst into tears.

To, že se rozplakala, mě vyvedlo z míry/ zaskočilo.

Příklad 41

□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Kare ga anmari teinei ni hanašita no ni wa heikó šita.

I was at a loss because he spoke so politely.

Zaskočilo /ohromilo mě, že mluvil tak zdvořile.

Příklad 42

□□□□□□□□□□□□□□ / □□□□□□□□□□

Kanodžo wa watto nakidašita koto / no ni wa heikó šite iru.

I am annoyed that she burst into tears.

Trápí mě, že se rozplakala.

Příklad 43

□□□□□□□□□□□□□□ / □□□□□□□□□□

Kare ga anmari teinei ni hanašita koto / no ni wa heikó šite iru.

I am (still) annoyed that he spoke so politely.

Jsem (stále ještě) otrávený z toho, že mluvil tak zdvořile.

V první dvojici příkladů (40) a (41) je navozena situace, kdy mluvčí reaguje v minulosti na určitou událost, k níž došlo ve stejnou dobu, bezprostředně předtím. Sloveso

heikó suru tedy označuje okamžitou citovou reakci na určitý podnět, která může být právě tak momentální jako podnět, který ji vyvolal. Josephs tuto situaci interpretuje na základě své teorie jako přímý vztah dvou dějů: na jedné straně děje označovaného řídicím slovesem a na druhé straně děje, k němuž poukazuje obsahová propozice. S ohledem na tuto bezprostřední souvislosti obou dějů je pak na místě v první i druhé větě zvolit nominalizér **no**, nikoli **koto**. Druhá dvojice příkladů (42) a (43) navozuje naopak volnější souvislost mezi oběma slovesnými ději, k čemuž přispívá zejména časová proluka mezi přítomností děje řídicího slovesa a více či méně vzdálenou minulostí, k níž odkazuje obsahová propozice. Josephs tvrdí, že citový stav v těchto případech již nelze chápat jako bezprostřední reakci, a je proto možné, ne-li vhodnější použít nominalizér **koto**; alternativní **no** je však také přípustné. Podobně lze pak interpretovat i citové reakce a postoje k věcem, které nemají povahu události, nýbrž spíše trvalého stavu, zvyklosti či opakovaného děje. I zde připadá v úvahu použití obou nominalizérů, jak **koto**, tak **no**.

Příklad 44

□□□□□□□□□□□□/□□□□□□□□□□□□

Kógi ga anmari nagai koto / no ni wa minna heikó šite iru.

Everyone is annoyed that the lecture is so long.

Všichni jsou otráveni, že je ta přednáška tak dlouhá.

Obecné pravidlo určující distribuci nominalizérů **koto** a **no** u sloves cítění a citové reakce shrnuje Josephs těmito slovy: „Je-li sloveso v minulém čase, představuje okamžitou reakci na přímo zakoušenou událost; zapojená vedlejší věta musí být proto nominalizována pomocí **no**. Je-li však sloveso v čase přítomném, představuje durativní stav, který je oddělený od události, jež ho podněcuje, a začleněná věta proto může být nominalizována i pomocí **koto**.“³⁴ (44). Určitý nedostatek tohoto Josephsova pravidla spočívá v tom, že na jeho základě není srozumitelné, proč se v případech, kdy je možné používat nominalizér **koto**, může uplatňovat i nominalizér **no**.

Slovesa cítění tvoří poměrně rozsáhlou a významově rozrůzněnou skupinu, proto si zde na závěr této kapitoly uvedeme jen několik příkladů (45-47). První dva připouštějí pouze obsahovou propozici nominalizovanou pomocí **no**. V posledním příkladě je možné vedle **no** použít rovněž nominalizér **koto**.

³⁴ JOSEPHS, s. 342-343.

Příklad 45

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Kare ga biiru wo džuppon mo nonda no ni wa odoroitā.

I was shocked by his having drunk all of ten bottles of beer.

Šokovalo mě, že vypil všech deset lahví piva.

Příklad 46

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□ / □□□□□□□□□□□□□□□□

Sensei wa kare ga kireina Ósaka ben de (hanašita / hanaseru) no ni wa bikkuri šita.

The teacher was amazed that he (spoke / could speak) a good Osaka dialect.

Učitele překvapilo, že (mluvil / uměl mluvit) tak pěkným ósackým dialektem.

Příklad 47

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□ / □□□□□□□□□□□□□□□□

Ano okusan ga akanbó wo nakasete ita koto / no ni wa gaman dekimasen.

I can't stand it how that woman just let her child keep crying.

Nemůžu vystát, že ta žena nechává své dítě plakat.

predikáty vyžadují, aby sloveso obsahové propozice mělo tvar přítomného času, jak můžeme pozorovat na příkladech (48-53). Pokud není tato podmínka splněna, jsou tyto konstrukce negramatické. V případě, že řídicí predikát implikuje zvyk nebo schopnost, jak je tomu u predikátů **dekiru**, **kirai**, **kantan**, **jorošii** (48-51), pak koncovka (**-u** / **-ru**), označující přítomný čas predikátu v obsahové propozici, neodkazuje k žádnému specifickému času a můžeme ji považovat za sémanticky prázdný prvek. Jak ukážeme později, existují však případy, kdy může odkazovat k současnosti či budoucnosti.

Další skupinou japonských nepresupozičních predikátů, které zapojují obsahovou propozici do určité fráze pomocí nominalizérů **koto** a **no**, jsou slovesa zabraňování jako **sakeru** (*vyhnout se*) nebo očekávání jako **kitai suru** (*očekávat*).

Příklad 54

□□□□□□□□□□□□□□□□

Wataši wa Džiró ga okane wo toru no wo mita.

I saw Jiro take the money.

Viděl jsem Džiróa brát peníze.

Příklad 55

□□□□□□□□□□□□ / *□□□□□□□□□□

Watakušitači wa sono mači wo (tóru / *tóta) no wo saketa.

We avoided (passing / *passed) through that town.

Vyhnušli jsme se (projíždění / *projeli) tím městem.

Příklad 56

□□□□□□□□□□ / *□□□□□□ / □□□□□□□□□□

Wataši wa kare ga (seikó suru / *seikó šita) koto / no wo kitai šite ita.

I was expecting him to (succeed / *succeeded).

Očekával jsem, že (uspěje / *uspěl).

I tyto řídicí predikáty ukládají slovesu v obsahové propozici určité restriktce, pokud jde o jeho čas. V příkladu (54) vyžaduje řídicí predikát **mita**, aby predikát obsahové propozice **toru** měl tvar přítomného času. Přítomný čas je v tomto případě nutno chápat jako příznak současnosti dějů (*simultaneity*), tzn. že čas slovesa v obsahové propozici poukazuje ke stejné časové rovině jako čas řídicího predikátu. Jinak řečeno, přestože má řídicí predikát tvar času

minulého **mita** a predikát obsahové propozice tvar času přítomného **toru**, odehrály se oba akty najednou, a to v minulosti.

Také řídicí predikát v příkladu (56) **kitai suru** vyžaduje, aby predikát obsahové propozice **seikó suru** měl tvar přítomného času. Zde však odkazuje k budoucnosti. Událost vyjádřená obsahovou propozicí *že uspěje* se nemá uskutečnit současně s dějem řídicí věty *očekával jsem*, nýbrž bude následovat až po ní. Jak již bylo řečeno, označuje Nakau predikáty implikující, že k události, činnosti nebo ději vyjádřenými v jejich doplnění dojde v budoucnosti, jako *futuritivní predikáty*. Podrobněji se jim budeme věnovat v další kapitole. Jak vyplývá z uvedených příkladů, ve všech těchto typech obsahových propozic zapojených do větné konstrukce řízené nepresupozičními predikáty je použití minulého času v obsahové propozici negramatické. V příkladu (54) z důvodu současnosti obou dějů, v příkladu (56) z důvodu následnosti děje vyjádřeného v obsahové propozici a v příkladu (55) proto, že se v doplnění mluví o možnosti, která nenastala, nikoli uskutečněné události v minulosti.

V japonštině existují také řídicí predikáty, které jsou zvláštní tím, že je lze použít v obojí funkci: jako predikáty faktivní i jako predikáty nepresupoziční. Mezi takové predikáty patří slovesa zapomínání. Na následujících příkladech můžeme sledovat rozdíl v použití slovesa **wasureru** (*zapomenout*) jako faktivního a nepresupozičního predikátu.

Příklad 57

□□□□□□□□□□□□ / □□□□□□□

Masako wa kippu wo katta koto / no wo wasureta.

Masako forgot that she had bought the ticket.

Masako zapomněla, že koupila jízdenku.

Příklad 58

□□□□□□□□□□□□ / □□□□□□□

Masako wa kippu wo kau koto / no wo wasureta.

Masako forgot to buy a ticket.

Masako zapomněla koupit jízdenku.

V příkladu (57), v němž se sloveso obsahové propozice vyskytuje ve tvaru minulého času **katta**, mluvčí nejprve předpokládá, že k události vyjádřené obsahovou propozicí *kippu wo katta* skutečně došlo, a dodává, že Masako sama už na tuto skutečnost zapomněla.

Na druhou stranu příklad (58), kde se predikát obsahové propozice vyskytuje ve tvaru času přítomného **kau**, žádný podobný předpoklad neobsahuje. Je tu pouze implikováno, že obsahová propozice není pravdivá (Masako jízdenku nekoupila).

Faktivní a nepresupoziční predikáty, k nimž je obsahová propozice s nominalizéry **no** nebo **koto** připojena na pozici předmětu, můžeme odlišit podle toho, zda vyžadují či nevyžadují shodu podmětů obsahové propozice. Jak upozorňuje Josephs, drtivá většina faktivních predikátů nevyžaduje, aby byl podmět doplnění v hloubkové struktuře totožný s podmětem nebo nepřímým předmětem řídicí věty. Proto jsou konstrukce, v nichž se podmět faktivního doplnění neshoduje s podmětem řídicí, věty gramatické, jak můžeme vidět na následujícím příkladu (59).

Příklad 59

□□□□□□□□□□ / □□□□□□□□□□

Taró wa Hanako ga cuita koto / no wo omoidašita.

Taro recalled that Hanako arrived.

Taró si vzpomněl, že Hanako přijela.

V případě, že je podmět faktivního doplnění totožný s podmětem řídicí věty, může být vynechán jako v příkladu (57), případně nahrazen zájmenem **džibun** (*sám*).

Narozdíl od faktivních predikátů vyžadují některé nepresupoziční predikáty, aby byl podmět obsahové propozice totožný s podmětem nebo nepřímým předmětem řídicí věty. V takovém případě se povinně uplatňuje pravidlo vynechání podmětů doplnění, a podmět proto v povrchové struktuře obsahové propozice chybí. To můžeme sledovat v příkladech (48), (49) nebo (58) u sloves **dekiru**, **suki** a **wasureru**. Josephs k nim dále řadí slovesa **hadžimeru** (*začínat*), **cuzukeru** (*pokračovat*), **jameru** (*přestat*), **kokoromiru** (*zkusit*) a **jakusoku suru** (*slíbit*).

V následujících příkladech (60, 61 a 62) jsou nepresupoziční predikáty, konkrétně slovesa příkazování, rady a žádosti, které vyžadují, aby v hloubkové struktuře byl podmět obsahové propozice totožný s nepřímým předmětem řídicí věty.

Příklad 60

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Bosu wa Jamada san ni joku hataraku koto wo meidžita.

The boss ordered Mr. Yamada to work diligently.

Vedoucí nařídil panu Jamadovi, aby pilně pracoval.

Příklad 61

□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Wataši wa bosu ni džišoku suru koto wo tanonda.

I asked the boss to resign.

Požádal jsem vedoucího, aby odstoupil.

Příklad 62

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Džiró wa Taró ni narubeku hajaku džišoku suru koto wo kankoku šita.

Jiro advised Taro to resign as soon as possible.

Džiró poradil Taróovi, aby co nejdříve odstoupil.

Celá řada nepresupozičních predikátů však shodu podmětu obsahové propozice a podmětu či nepřímého předmětu řídící věty nevyžaduje. Patří k nim např. slovesa smyslového vnímání, zabraňování, pomoci, předpovídání apod. Podrobněji se jimi budeme zabývat na následujících řádcích.

V další části se budeme věnovat čtyřem skupinám nepresupozičních predikátů, které se vyskytují téměř výhradně s nominalizérem **no**, zatímco zapojení s nominalizérem **koto** připouštějí pouze v několika výjimečných případech. K těmto predikátům patří slovesa smyslového vnímání, objevování, pomoci a zastavování.

Jak jsme již zmínili, nepresupoziční predikáty omezují kategorii času obsahové propozice v tom smyslu, že sloveso v doplnění nemůže být v minulém čase. Sloveso obsahové propozice musí mít tvar času přítomného (s koncovkou **-u / -ru**), který však neimplikuje momentální průběh či přítomnost z hlediska mluvčího, nýbrž pouze současnost (*simultaneity*) děje vyjádřeného v obsahové propozici a děje řídící věty. Jak vyplyne dále, v obsahové propozici se může vyskytovat rovněž průběhový tvar sloves (**-te iru**).

První skupinou nepresupozičních predikátů vyskytujících se téměř výhradně ve spojení s nominalizérem **no**, jsou slovesa smyslového vnímání např. **miru** (*vidět*), **mieru** (*být vidět*), **kiku** (*slyšet*), **kikoeru** (*být slyšet*), **nagameru** (*pozorovat*) apod. Ve většině příkladů uvedených níže je sloveso obsahové propozice v přítomném průběhovém tvaru (**-te iru**), který implikuje, že děj obsahové propozice byl vnímán (viděn, slyšen) ve chvíli jeho uskutečňování, jinak řečeno ve svém průběhu (viz př. 63-66). Použijeme-li, tak jako v příkladu (63),

v obsahové propozici sloveso v průběhovém tvaru **ojoide iru**, naznačujeme tím, že mluvčí (podmět) vnímal, v tomto případě viděl konkrétní úsek probíhajícího děje, tj. plavání Hanako. Naopak použití neprůběhového tvaru slovesa **ojogu** implikuje, že mluvčí (podmět) viděl celý průběh děje od začátku až do konce. Na základě toho se proto zdá, že v japonštině, u sloves smyslového vnímání, existuje podobná významové nuance jako v angličtině. I zde lze rozlišovat případy *I saw her swim* na jedné straně a *I saw her swimming* na straně druhé.

Příklad 63

□□□□□□□□□□ / □□□□□□□□

Wataši wa Hanako ga (ojoide iru / ojogu) no wo mita.

I saw Hanako (swimming / swim).

Viděl jsem Hanako, (jak plave / plavat).

Příklad 64

□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Kodomotači ga asonde iru no ga tóku kara mieta.

From distance one could see the children playing.

Z dálky bylo vidět, jak si děti hrají.

Příklad 65

□□□□□□□□□□□□□□

Tori ga naite iru no ga kikoeta.

One could hear birds singing.

Bylo slyšet, jak zpívají ptáci.

Příklad 66

□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Wataši wa kodomotači ga asonde iru no wo nagamete ita.

I was watching the children playing.

Pozoroval jsem hrající si děti.

V příkladu (67) odkazuje řídící predikát **kiku** (*slyšet*) k přímému sluchovému vnímání současně probíhajícího děje. Toto sloveso lze nicméně použít také ve významu *dozvědět se*, *být informován*. V takovém případě pochopitelně implikaci přímého smyslového vjemu postrádá. Jak o tom byla již zmínka v předchozí kapitole, může se sloveso **kiku** ve významu

The police caught the thief (just as he was stealing / as he was about to steal / ?steal) Hanako's purse.

Policie přistihla zloděje, (jak krade / jak se pokouší ukrást / ?krást) Hanako peněženku.

Na příkladech (72) a (73) lze sledovat sémantický rozdíl v použití přítomného průběhového tvaru slovesa *-te iru* nebo tvaru s příznakem vůle *-jó/-ó to suru* u slovesa obsahové propozice. Použití *-te iru* implikuje objev nějaké události právě ve chvíli, kdy k ní docházelo: *přistihl jsem dítě při kouření*. Naproti tomu stejné příklady s *-jó/-ó to suru* implikují objev události ve chvíli, kdy se k ní bezprostředně schylovalo, byla tak říkajíc na spadnutí: *přistihl jsem dítě, jak se pokouší kouřit*.

Slovesa objeování na pozici řídicího predikátu omezují sloveso obsahové propozice v tom smyslu, že jeho použití v přítomném prostém čase je negramatické nebo přinejmenším nepřirozené.

Do čtvrté skupiny predikátů, umožňujících obsahové propozice zapojené takřka výhradně pomocí nominalizéru **no**, patří slovesa jako **tomeru** (*zastavit*), **seiši suru** (*zastavit*), **furikiru** (*setřást, zbavit se*), **saegiru** (*přerušit*), apod. Souhrnně bývají označována jako slovesa zastavování.

Slovesa zastavování popisují přímou, okamžitou reakci na současnou nebo bezprostředně hrozící událost. Jednání označované těmito slovesy slouží k přerušení vývoje nebo zamezení uskutečnění akce vyjádřené obsahovou propozicí. Jelikož událost či jednání, které označují, je spíše krátkodobé, omezuje se jejich výskyt obvykle na spojení s obsahovými propozicemi, které vyjadřují nějaký jednotlivý samostatný akt. Nejběžnějším slovesem této kategorie je *tomeru*, jehož chování si ukážeme na následujících příkladech.

Důvod, proč se predikáty zastavování pojí výhradně s nominalizérem **no**, který je podle Josephse nositelem sémantického rysu přímosti, vyplývá ze skutečnosti, že k samotnému zastavení je zapotřebí bezprostředního a snadno vnímatelného podnětu; a to bez ohledu na to, zda se jedná o podnět fyzický, jak by tomu eventuelně mohlo být v příkladech (74) a (75), či nefyzický, např. přesvědčování, jak je tomu ve větě (76).

I pro tyto nepresupoziční řídicí predikáty platí, že použití slovesa obsahové propozice ve tvaru minulého času je negramatické. Naproti tomu průběhový čas *-te iru* nebo tvar *-jó/-ó to suru* jsou povoleny, což dokládá gramatičnost vět v příkladu (74).

□□□□□□□□□□□□□□□□ / □□□□□□□□□□□□□□□□

Sensei wa kodomo ga tabako wo (sutte iru / suó to suru) no wo tometa.

The teacher stopped the child from (smoking / trying to smoke) the cigarette.

Učitel zabránil dítěti v kouření / ...zastavil dítě, právě když se chystalo kouřit cigaretu.

Příklad 75

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Keisacu wa gakusei ga demo ni sanku suru no wo tometa.

The police stopped the students from participating in the demonstration.

Policie zabránila studentům v účasti na demonstraci.

Příklad 76

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Settoku šite Hanako ga kaeru no wo tometa.

I dissuaded Hanako from returning home.

Odradil jsem Hanako od návratu domů.

Jak již bylo řečeno, patří predikáty zastavování ke slovesům, která se pojí téměř výhradně s nominalizérem **no**. Výjimkou z tohoto pravidla jsou případy, kdy se tyto řídicí predikáty v konstrukci s obsahovou propozicí vyskytují v potenciálním tvaru – v tomto případě *tomerareru* (*může zastavit*) nebo jeho záporném tvaru *tomerarenai* (*nemůže zastavit*). Potenciální přípona *-rare-* totiž mění sloveso okamžité akce **tomeru** na sloveso trvání **tomerareru**, čímž toto sloveso ztrácí původní významový rys přimosti a současnosti (*simultaneity*), která je vlastní samotnému **tomeru**. Z toho důvodu se jeví jako přípustné také použití s nepřímým nominalizérem **koto**. V takovém případě pak může obsahová propozice označovat buď opakovanou činnost, jak je tomu v příkladu (77) (*denně se opakující pozdní příchody*), nebo děj, který měl delší trvání (*šíření nemoci*), doložený příkladem (78).

Příklad 77

□□□□□□□□□□□□□□□□ / (□□) □□□□□□□□□□□□

Jukiko ga mainiči čikoku suru no/ (koto) wo tomerarenakatta.

They could not stop Yukiko from coming late every day.

Nedokázali zabránit Jukiko v každodenních pozdních příchodech.

Příklad 78

□□□□□□□□□□ / (□□)□□□□□□□□□□

Sono bjóki ga hirogaru no / (koto) wo tomerarenakatta.

They could not stop that disease from spreading.

Nedokázali zabránit šíření té nemoci.

Pokud bychom však chtěli predikát **tomeru** v potenciálním tvaru *tomerareru* použít v konstrukci s obsahovou propozicí, která nevyjadřuje opakovatelnou činnost, pak by použití nominalizéru **koto** na místo **no** (příklad 79) bylo v takové konstrukci negramatické. Jelikož konstrukce řídicího predikátu **tomerareru** s nominalizérem **koto** – příklady (77) a (78) –, není nemožná, dokládá negramatičnost konstrukce v příkladu (80) skutečnost, že výběr nominalizéru **no** nebo **koto** je ovlivňován nejen sémantikou řídicího predikátu, nýbrž i obsahové propozice.

Příklad 79

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Keisacu wa Taró ga Džiró wo korosu no wo tomerarenakatta.

The police could not stop Taro from killing Jiro.

Policie nedokázala zabránit Taroovi v zavraždění Džiróa.

Příklad 80

*□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

*Keisacu wa Taró ga Džiró wo korosu koto wo tomerarenakatta.

*The police could not stop Taro from (repeatedly) killing Jiro.

*Policie nedokázala bránit Taróovi v (opakovaném) vraždění Džiróa.

Požádal jsem Kajoko, aby zítra přišla.

Použití „přímého“ nominalizéru **no** v příkladech (81) a (82) nepřipadá v úvahu, protože tato nerealizovaná aktivita vyjádřená obsahovou propozicí není ani současná (*simultaneous*), ani přímo vnímatelná.

Konstrukce se slovesy příkazování nebo žádosti, mohou (ale také nemusí) mít v povrchové struktuře vyjádřený nepřímý předmět (označený partikulí *ni*), jak je patrné z následujících příkladů (83) a (84):

Příklad 83

□□□□□□□□□□□□□□□□

Wataši wa Džiró ni joku hataraku koto wo meidžita.

I ordered Jiro to work diligently.

Nařídil jsem Džiróovi, aby pilně pracoval.

Příklad 84

□□□□□□□□□□□□□□□□

Wataši wa Džiró ga joku hataraku koto wo meidžita.

I ordered that Jiro work diligently.

Nařídil jsem, aby Džiró pilně pracoval.

Na sémantický rozdíl bezprostředního a zprostředkovaného příkazu u tohoto typu vět jsme již narazili ve druhé kapitole a ještě se k němu vrátíme v kapitole poslední, až bude řeč o slovesech příkazování, žádosti ad. s predikátovým komplementem vyžadujícím partikuli **jó ni**. Pro všechna tato slovesa, ať už své obsahové propozice začleňují pomocí abstraktních větných nominalizérů nebo pomocí predikátových komplementizérů, je typická shoda nepřímého předmětu a podmětu obsahové propozice.

Další skupinou futuritivních predikátů, které fungují na podobných principech jako slovesa žádosti a příkazování jsou slovesa návrhu a doporučení. Také u nich je použití nominalizéru **no** negramatické, jelikož navrhovaná nebo doporučovaná aktivita nebyla v době promluvy uskutečněna, tedy nebylo možné ji přímo vnímat ve chvíli, kdy byly návrh či doporučení vyřčeny. Příkladem jsou věty (85) a (86).

I was expecting my brother to come.

Očekávala jsem, že bratr přijde.

Podobně jako u sloves zabraňování i v případě sloves očekávání prozrazuje použití „přímého“ nominalizéru **no** silnější přesvědčení mluvčího, že k události či aktivitě označené obsahovou propozicí, v daném případě tedy k *příchodu Džiróa*, skutečně dojde. Jak už bylo řečeno, Kuno staví tuto hypotézu na pojetí nominalizéru **no** jako konkrétní smyslově vnímatelné události nebo stavu, zatímco **koto** podle něj označuje spíše abstraktní pojem.

Slovesa očekávání stejně jako již zmíněná slovesa příkazování a žádosti mohou (ale nemusí) mít v povrchové struktuře vyjádřený nepřímý předmět (vyznačený partikulí *ni*), jak můžeme vidět na rozdílu v příkladech (91) a (92).

Příklad 91

□□□□□□□□□□□□□□□□□□ / □□□□□□□□□□□□

Wataši wa kanodžo ga šórai erai gakuša ni naru koto / no wo kitai šite imasu.

I expect that she will become a great scholar in the future.

Očekávám, že se v budoucnu stane skvělou odbornicí.

Příklad 92

□□□□□□□□□□□□□□□□□□ / *□□□□□□□□□□□□

Wataši wa kanodžo ni šórai erai gakuša ni naru koto / *no wo kitai šite imasu.

I have faith in her to become a great scholar in the future.

Očekávám od ní, že se v budoucnu stane skvělou odbornicí.

Zatímco příklad (91) víceméně neutrálně vyjadřuje očekávání mluvčího, že akce označená obsahovou propozicí bude uskutečněna (...*stane se skvělou odbornicí*), v příkladu (92) mluvčí vyjadřuje jakýsi závazek (92), jehož splnění očekává. V příkladu (92) je na rozdíl od (90) užití nominalizéru **no** negramatické. To, že tento jev souvisí s přítomností nepřímého předmětu označeného partikulí *ni* v povrchové struktuře věty, vysvětluje Josephs tím, že tento závazek může být nahlížen jako abstraktní, a není tudíž možné vnímat jej bezprostředně a přímo.

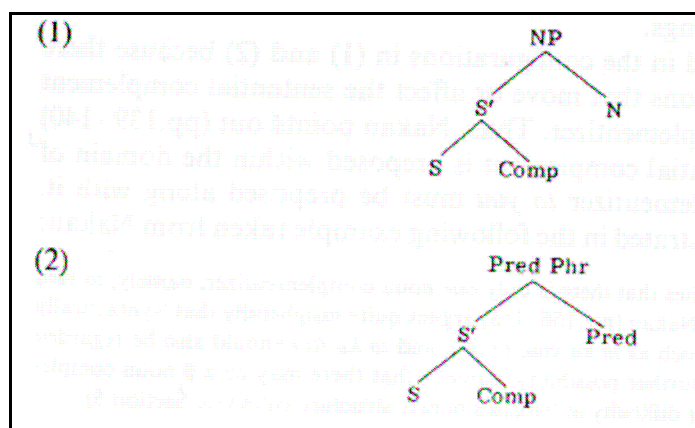
Podobné sémantické implikace lze pozorovat i u dalších sloves očekávání jako je **tanošimi ni suru** (*těšit se*) nebo **inoru** (*přát si*).

Dodejme ještě, že s nominalizérem **no** i **koto** se mohou vyskytovat také futuritivní predikáty předpovídání jako například sloveso **jogen suru** (*předpovídat*), **joči suru** (*předpovědět*), **joki suru** (*předpovídat*), **jokoku suru** (*předpovídat, upozornit*) aj. Josephs

však upozorňuje, že u sloves předpovídání je volba nominalizéru **koto** nebo **no** spíše výsledkem vlastního rozhodnutí (ideosynkreze) nežli jazykových pravidel. Někteří rodilí japonští mluvčí sémantický rozdíl v použití **koto** a **no** podle Josephse vnímají, jiní nikoliv.

7. Predikátové doplnění s komplementizérem *to*

Jak ve své studii o systému japonských obsahových propozic podotýká Josephs, systém japonské predikátové komplementace je ve srovnání se systémem komplementace jmenné méně problematický. Hlavní přínos ve zmapování této oblasti má opět Kuno a Nakau. Jak již bylo řečeno, Nakau identifikoval dva predikátové komplementizéry, *to* a *jó ni*, a vypracoval základní schéma predikátové komplementace, analogické komplementaci jmenné. Pro připomenutí uvedme toto schéma ještě jednou:

Řídící predikát (*matrix predicate* [Pred]) vytváří predikátovou frázi [Pred Phr], která dominuje začleněnému komplementu [S'], sestávající z komplementizéru [Comp] a vlastní obsahové propozice [S]. Důležité je, že všechny prvky tohoto schématu jsou obligatorní, povinné. Neměly by tudíž existovat věty, ve kterých je například obsahová propozice zapojena do predikátové fráze přímo, bez odpovídajícího komplementizéru. Struktura predikátové komplementace by se pak odlišovala od Nakauovy představy, obsahová propozice [S] by byla přímým komplementem predikátové fráze, a nevznikal by tudíž žádný nadřazený komplementový uzel [S']. Přestože většina japonských obsahových propozic takovéto přímé zapojení do predikátové fráze neumožňuje, a lze tedy předpokládat, že pro ně Nakauovo schéma platí, existují predikáty, které, jak upozorňuje Josephs, obecnou platnost Nakauovy představy ruší, protože svou obsahovou propozici začleňují přímo, bez jinak nezbytného komplementizéru. Mezi tyto predikáty, o nichž ovšem ví i Nakau, patří jmenné/

sponové predikáty **cumori da** (*mýt v úmyslu*), **jotei da** (*plánovat*) a **-rašii** (*zdá se*), **-jó da** (*zdá se*). Vyskytují se například v takovýchto vazbách (93), (94):

Příklad 93

□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Taró wa páti e iku cumori datta.

Taro intended to go to the party.

Taró zamýšlel jít na večírek.

Příklad 94

□□□□□□□□□□□□□□

Taró wa okane wo totta jó da.

Taro seems to have taken the money.

Zdá se, že ty peníze vzal Taró.

Josephs podotýká, že Nakauovo schéma je za předpokladu, že věty tohoto typu nejen umožňují, ale přímo vyžadují přímé začlenění obsahové propozice, neplatné, přičemž tento předpoklad je těžké odmítnout. Z Josephsovy námítky tudíž vyplývá, že japonský systém predikátové komplementace ve skutečnosti nemá zcela analogickou strukturu, přestože ve většině případů je Nakauův popis použitelný.

Základní vlastnosti komplementizéru **to** jsme již probrali v kapitole o presupozičních predikátech, jmenovitě predikátech skupiny (B) a (C). Partikule se používá ve funkci komplementizéru buď u predikátů výlučně nefaktivních (B), nebo u predikátů, které vedle faktivního připouštějí i nefaktivní doplnění (C). Kromě charakteristického komplementizéru se nefaktivní slovesa vyznačují také relativní volností, nerestriktivitou, pokud jde o slovesný čas obsahové propozice i její subjekt. Sloveso v obsahové propozici může být nejen v přítomném, ale i v minulém čase, může nést rovněž pravděpodobnostní příznak **daró**, jak ukazuje následující příklad (podobný příklad jsme již uvedli v souvislosti s problematikou faktivity):

Příklad 95

□□□□□□□□□□□□□□□□

Kare wa kjó juki ga furu daró to omotta.

He thought it would snow today.

Myslel, že dnes bude asi sněžit.

Omezené množství nefaktivních sloves v japonštině připouští přesunutí subjektu obsahové propozice do pozice objektu řídicího predikátu, což se v generativní gramatice označuje jako tzv. *subject-raising rule*; s tímto jevem se jinak mnohem častěji setkáváme u nepresupozičních sloves. Příkladem *subject-raising rule* je následující dvojice vět (96) a (97):

Příklad 96

□□□□□□□□□□□□□□□□

Taró wa Džiró ga baka da to omotte ita.

Taro thought Jiro was crazy.

Taró si myslel, že Džiró je hloupý.

Příklad 97

□□□□□□□□□□□□□□□□

Taró wa Džiró wo baka da to omotte ita.

Taro thought Jiro to be crazy.

Taró považoval Džiróa za hlupáka.

Mezi nefaktivní slovesa, která připouštějí uplatnění tohoto pravidla, patří **omou** (*myslet si, domnívat se*), **šindžiru** (*věřit, domnívat se*), **dantei suru** (*usuzovat*), **suitei suru** (*odhadovat, předpokládat*), **kančigai suru** (*chybně pochopit*) a **omoikomu** (*chybně předpokládat*).

Zvláštní skupinu sloves, jejichž obsahová propozice se začleňuje do predikátové fráze pomocí komplementizéru **to**, tvoří slovesa usilování a rozhodnutí. Predikát obsahové propozice musí v této syntaktické konstrukci obsahovat příznak **-jó/-ó**, který naznačuje, že se jedná o předmět vůle. Tato slovesa pochopitelně již nepatří mezi faktivní či nefaktivní predikáty, svou sémantikou se řadí mezi predikáty nepresupoziční a platí u nich kromě obligatorního slovesného tvaru obsahové propozice také pravidlo odstranění shodného podmětu, tzv. *equi-NP deletion rule*. Závaznost tohoto pravidla je pochopitelná, protože sémantická implikace těchto sloves vyžaduje, aby jejich podmět byl též jako podmět obsahové propozice, a v rámci jedné věty by tudíž docházelo k nevhodnému a nadbytečnému opakování téhož subjektu. Podobu doplnění u této skupiny sloves názorně dokládají následující tři příklady (98-100):

Příklad 98

□□□□□□□□□□□□□□□□

Džiró wa atarašii keikaku wo tatejó to keššin šita.

Jiro resolved to formulate a new plan.

Džiró se rozhodl, že se pokusí vytvořit nový plán.

Příklad 99

□□□□□□□□□□□□□□□□

Sono gakusei wa sensei no hon wo nusumó to šita.

That student tried to steal the teacher's book.

Ten student se pokusil ukrást učitelovu knihu.

Příklad 100

□□□□□□□□□□□□□□□□

Jakuza wa keikan wo korosó to kuwadateta.

The gangster undertook to kill the policeman.

Zločinec se pokusil zabít policistu.

8. Přímá řeč a nepřímá řeč

Zvláštní typ predikátového doplnění představují v japonštině obsahové propozice ve formě přímé řeči. Minoru Nakau dospěl ve své analýze japonské přímé řeči k závěru, že propozice tohoto typu musí obsahovat některé z následujících znaků:

- a) predikát ve zdvořilém tvaru: **-masu, -desu**;
- b) různé typy imperativu s koncovkami: **-ro / -e, -na, -nasai, -kudasai, -kure**;
- c) zdvořilé pravděpodobnostní tvary: **-dešó**;
- d) utvrzení se: **ne**;
- e) zvolání, pohnutí: **ná**;
- f) důraz: **jo**;
- g) vůli: **-ó / -jó**.

Příkladem těchto obsahových propozic mohou být následující věty:

Příklad 101

□□□□□□□□□□□□□□□□

Taró wa, **boku ga jukimasu** to itta.

Taro said, „I will go“.

Taró řekl: „Já půjdu“.

Příklad 102

□□□□□□□□□□□□□□□□

Sono šókó wa, buka ni **acumare** to meidžita.

That officer ordered his men, „Fall in!“.

Ten důstojník zavelel svým mužům: „Seřadit!“.

Příklad 103

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Anaunsá wa, **kjó wa gogo ame ga furu dešó** to hódó šita.

The anouncer reported, „As for today, it will rain in the afternoon“.

Hlasatel oznámil: „Dnes odpoledne bude (pravděpodobně) pršet.“ (...očekáváme déšť.)

Příklad 104

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Džiró wa, **ano kaibucu wa sugoi ná** to sakenda.

Jiro cried, „How great that monster is!“

„Ta příšera je skvělá!“, vykřikl Džiró.

Tučně vyznačené fráze mohou stát jako samostatné věty, přičemž to, že se jedná o přímou řeč, naznačuje v prvním příkladu přítomnost zdvořilého tvaru predikátu **jukimasu** (*půjdu*), ve druhém použití strohého rozkazu **acumare** (*Seřadit!*), ve třetím zdvořilého pravděpodobnostního tvaru predikátu **furu dešó** (*asi bude pršet*) a ve čtvrtém pohnutí **sugoi ná** (*Je skvělá!*).

Dodejme ještě, že mezi predikáty, které umožňují konstrukce s obsahovými propozicemi ve formě přímé řeči, patří výhradně slovesa mluvení, jako například sloveso **iu** (*říkat*), **meidžiru** (*nařídít, přikázat*), **sakebu** (*vykřiknout*), **hódó suru** (*hlásit, oznámit, informovat*). Ve vazbě s přímou řečí nejsou tato slovesa restriktivní v žádném smyslu nežli v tom, že vyžadují komplementizér **to**; použití slovesného času, způsobu atd. je podobně jako v jiných jazycích vzhledem k povaze přímé řeči zcela volné.

Komplementizér **to** se používá rovněž v konstrukcích řeči nepřímé. Nakau rozdíl v obou konstrukcích vymezuje takto: „...vedlejší věta je přímou řečí, pakliže zájmena první osoby jako **wata(ku)ši...**, **boku...** a **ore** odkazují ke jmenné frázi na pozici subjektu řídící věty se slovesem mluvení, a je naopak nepřímou řečí, odkazují-li tato zájmena první osoby k mluvčímu,³⁷ dodejme mluvčímu, jenž je původcem obsahové propozice, nikoli mluvčímu, který je autorem celé fráze. Co tím Nakau myslí, si lze uvědomit při srovnání následujícího příkladu (105) s příkladem (101).

Příklad 105

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Taró wa, **boku ni itte hoši** to itta.

Taro said that he would like me to go.

Taró řekl, že chce, abych šel.

Dalším typem predikátového doplnění, s nímž se v japonštině můžeme setkat, jsou obsahové propozice ve formě zjišťovací nebo doplňovací otázky. Zjišťovací otázky tvoří

---

³⁷ NAKAU, s. 91.

obsahové propozice s partikulí **ka dó ka** na konci a jako takové nemohou stát jako samostatné věty. Tučně vytištěné fráze v následujících příkladech (106, 107) musí být začleněna v predikátové frázi jako obsahová propozice, nemůže stát samostatně. Typickými řídicími predikáty, které se vyskytují v konstrukcích s obsahovými propozicemi ve formě zjišťující otázky, jsou slovesa vědění, dotazování, rozhodování, vzpomínání či porozumění.

Příklad 106

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Kodomo demo **čikjú ga marui ka dó ka** wo šitte iru.

Even children know whether the earth is round or not.

I děti vědí, jestli Země je nebo není kulatá.

Příklad 107

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Jamaguči sensei ga ogenki ka dó ka zondžimasen.

I do not know if Prof. Yamaguchi is healthy.

Nevím, jestli profesor Jamaguči je (nebo není) zdrav.

Doplňovací otázky, které na rozdíl od otázek zjišťovacích vyžadují tázací partikuli **ka**, nepotřebují stejně jako otázky zjišťovací k zapojení do predikátové fráze žádný jiný komplementizér. Ukázkou zapojení doplňující otázky ve formě predikátového doplnění je následující věta:

Příklad 108

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Resutoran de nani wo tabeta ka oboete imasu ka.

Do you remember what you ate at the restaurant?

Pamatujete si, co jste v restauraci jedl?

9. Predikátové doplnění s komplementizérem **jó ni**

Druhý hlavní typ predikátového doplnění tvoří fráze s komplementizérem **jó ni**. Na rozdíl od předchozího komplementizéru **to** se **jó ni** používá v doplnění nepresupozičních predikátů futuritivního významu, které lze charakterizovat jako predikáty s významem příkazu, rozkazu, rady a žádosti. Počítají se mezi ně slovesa jako **meidžiru** (*přikázat*), **iu** (*říkat*), **tanomu** (*žádat*) aj. Tato futuritivní slovesa mohou, ale nemusí být v povrchové struktuře doplněna nepřímým předmětem označeným partikulí **ni**. Sémantický rozdíl, na který jsme narazili už v první kapitole a dále též v rámci přehledu futuritivních predikátů s nominalizovaným doplněním,³⁸ si lze ilustrovat na následujících dvou větách:

Příklad 109

□□□□□□□□□□□□□□ / □□□□□□□□□□

Wataši wa Džiró ni joku hataraku (jó ni / koto wo) meidžita.

I ordered Jiro to work diligently.

Nařídil jsem Džiróovi, aby pilně pracoval.

Příklad 110

□□□□□□□□□□□□□□ / □□□□□□□□□□

Wataši wa Džiró ga joku hataraku (jó ni / koto wo) meidžita.

I ordered that Jiro work diligently.

Nařídil jsem, aby Džiró pilně pracoval.

Významový rozdíl může být v určitých kontextech téměř zanedbatelný, v daném případě si však lze představit dvě odlišné situace. Věta, v níž je použita partikule **ni**, popisuje přímý kontakt mezi Džiróem a jeho nadřízeným; příkaz Džiró obdržel nejspíš ústně a tváří v tvář. Druhá věta nasvědčuje spíš zprostředkovanému příkazu, například na základě vzkazu či pověření jiného zaměstnance, který příkaz vykoná a Džiróu povzbudí k pilnější práci. Je zřejmé, že zdaleka ne všechna futuritivní slovesa umožňují rozlišovat tuto nebo podobnou významovou nuanci.

³⁸ Viz s. 58.

dalších futuritivních sloves, která, jak ve své dizertaci upozorňuje Nakau,³⁹ se rovněž pojí s komplementizérem **jó ni**, vyznačují se však jinou hloubkovou shodou větných členů: shoda u nich nastává mezi podmětem doplnění a podmětem řídicího slovesa. Sémanticky je lze charakterizovat jako slovesa snahová, což znamená, že jsou významově příbuzná, ne-li přímo totožná se skupinou výše připomenutých sloves usilování a rozhodnutí, o nichž byla řeč v předchozí kapitole a jejichž komplementizérem je partikule **to**. Ostatně i tato slovesa vytvářejí fráze, v nichž dochází ke shodě podmětů.

Příklad 114

□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Sono gakusei wa joku benkjó suru jó ni cutometa.

That student endeavored to study hard.

Ten student se snažil pilně studovat.

Příklad 115

□□□□□□□□□□□□

Hajaku kaku jó ni šinasai.

Please try to write it quickly.

Snažte se to, prosím, napsat rychle.

---

³⁹ NAKAU, s. 297.

Závěr

V úvodu této práce jsme si položili praktickou otázku, zda existují jasně vymežitelná pravidla, jimiž se řídí distribuce partikulí užívaných v konstrukcích větných frází s obsahovými propozicemi; a pakliže existují, jaká jsou to pravidla. Základní východisko nám v tom poskytla sémanticky orientovaná lingvistika vybudovaná na principech generativní gramatiky a reprezentovaná jmény, jako je Kuno, Nakau a Josephs. Hlavní přínos jejich lingvistického přístupu lze spatřovat – i přes některé kritické výhrady, jež byly na adresu jejich teorií vzneseny – v obhájení hypotézy, že komplementační partikule nejsou významově prázdné výrazy, jak se domnívala starší lingvistická škola, nýbrž že mají určité sobě vlastní významové implikace, jimiž se od sebe navzájem liší. Tyto významové implikace jsou zřejmě ještě o něco složitější, než jak je nastínil ve své studii o systému japonské komplementace Lewis S. Josephs, a viděli jsme, že v některých případech jeho výklady skutečně selhávají. Takovým příkladem je zmiňovaná partikule **to iú**, v níž chce Josephs spatřovat významovou implikaci nefaktivity, prokazatelně však navzdory některým v japonštině běžně užívaným syntaktickým vazbám s jednoznačně faktivními slovesy. Reiko Itani, která se zasloužila o kritiku této Josephsovy teze, pak také přišla s návrhem jiného typu zkoumání, které žádný z výše zmiňovaných lingvistů generativní školy neprovádí. Reiko Itani navrhuje, že některé zvláštnosti a jevy spojené s distribucí komplementačních partikulí je třeba hledat v historickém vývoji japonského jazyka, a je tedy třeba je sledovat nejen ze synchronní, ale i diachronní perspektivy. Tuto možnost zde však pouze takto zmiňujeme, v práci samotné se naopak držíme výlučně synchronní, sémanticky orientované perspektivy.

I na jejím základě jsme však mohli pochopit rozdíl mezi nominálním a predikátovým typem doplnění, který je pro japonštinu zcela zásadní a prochází napříč celým systémem. Zásadní je především z toho důvodu, že nominální doplnění hrají velkou roli i v konstrukci frází, v nichž jsou prostřednictvím nominalizačních větných členů, jako je **koto** a **no**, spojeny s predikátem; v překladu do češtiny se tato japonská nominalizovaná doplnění projeví jako vedlejší věty závislé na slovesech.

Zásadou, na které lze nepochybně i nadále stavět, je princip sémantické kompatibility, který vyžaduje významovou jednotu a soudržnost všech zúčastněných prvků: řídicího členu (*head noun, matrix predicate*), obsahové propozice a komplementizéru. Vzhledem k tomu, že

se jedná o souhru všech tří prvků, je pochopitelné, že nelze počítat s jednoduchými pravidly, která by například umožňovala přiřadit ke každé sémantické třídě řídicích predikátů vždy pouze jednu komplementační partikuli; jsou ovšem případy, kdy to možné je (predikáty výlučně nefaktivní, jako **omou**). Často záleží také na sémantické implikaci obsahové propozice, takže týž řídicí predikát může při zapojení různých větných doplnění vyžadovat různé komplementizéry. Významová implikace řídicího predikátu se může změnit také se změnou mluvnické osoby, protože zatímco v první osobě může být obsahová propozice představena vysloveně jako faktivní (*Stěžuji si na něho, že nezdraví.*), ve třetí osobě může být naopak prezentována způsobem zcela nefaktivním (*Stěžuje si na něho, že [prý] nezdraví.*). A konečně je tu i záměr mluvčího, který může – zejména v případě presupozičních kontextů – tutéž propozici prezentovat jako faktivní nebo nefaktivní. Pravidla, která sémanticky orientovaná lingvistika odhaluje v systému japonské komplementace, tudíž nejsou jednoduchá a pouze formální, předpokládají nejen slovníkovou znalost, ale i živé porozumění situaci, v níž je určitá věta pronášena. Tato pravidla však existují a lze je sledovat a popsat, jak jsme se o to pokusili v této práci.

Použitá literatura:

ITANI, Reiko, *A relevance-based analysis of hearsay particles*,
<http://www.langsci.ucl.ac.uk/linguistics/publications/WPL/94papers/ITANI.pdf>

FIELD, Margaret, *The role of factive predicates in the indexicalization of stance: A discourse perspective*, *Journal of Pragmatics*, 27 / 6, 1997.

JOSEPHS, Lewis, S., *Complementation. Japanese generative grammar (Syntax and semantics, vol. 5)*, ed. Masayoshi Shibatani, New York, Academic Press, 1976.

KIPARSKY, P. a KIPARSKY, Carol, *Fact. V: D. Steinberg & L. Jakobovits (vyd.)*,
Semantics: An interdisciplinary reader, Cambridge, Cambridge University Press, 1971.

KUNO, Susumu, *The structure of the Japanese language*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1973.

NAKAU, Minoru, *Sentential Complementation of Japanese*, Cambridge Massachusetts: MIT Press, 1971.

ROSENBAUM, Petr S., *The grammar of English predicate complement constructions*,
 Cambridge Massachusetts: MIT Press, 1967.

SATÓ, Hiromi, *Nominal and Verbal Categories*,
human.kanagawa-u.ac.jp/gakkai/publ/pdf/no157/15713.pdf

WRONA, Janick, *The Japanese Complementisers no and koto and their Old Japanese Precursors*, in: *Oxford University Working Papers in Linguistics, Philology and Phonetics*, Anna McNay, 2005.

Sekundární literatura:

KAISER, Stefan a ICHIKAWA, Yasuko: *Japanese: A Comprehensive Grammar*, Routledge, 2001.

KOIZUMI, T. and all ends, *Nihongo dóši jóhó džiten*, Tókjó, Taišúkan šoten, 1989.

Kokugo daidžiten, Tókjódó šuppan, 1980.

LABUS, David a SÝKORA, Jan: *Japonsko český studijní znakový slovník*, Praha, Paseka, 2000.

MAKINO, Seiichi a TSUTSUI Michio, *A Dictionary of a Basic Japanese Grammar*, Tokyo, The Japan Times, 1986.

MARTIN, Samuel, E., *A Reference Grammar of Japanese*, Charles E. Tuttle Comp., 1998.

Nihongo bunkei džiten, Tókjó, Kurošio šuppan, 1998.

NOVÁK, Miroslav. *Gramatika japonštiny, (sv. I a II)*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

PALMER, F. R., *Semantics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1991.

SAUSSURE, Ferdinand, *Kurs obecné lingvistiky*, (přel. František Čermák), Praha, Odeon, 1989.

Ruigo reikai džiten, Tókjó, Šokugakukan, 2003.

WATANABE, Minoru: *O podstatě japonského jazyka*, (přel. Z. Švarcová), Praha, Karolinum, 2000.